

Правни факултет у Нишу

Универзитет у Нишу

**Развој института признања и извршења стране арбитражне
одлуке у међународном арбитражном праву**

(Мастер рад)

Ментор:

Проф. др Дејан Јанићијевић

Студенткиња:

Ана Костић М013/23-О

Ниш 2024

САДРЖАЈ:

Уводне напомене

I	<u>Арбитражна одлука</u>	1
1.1.	Форма и садржина арбитражне одлуке.....	3
1.2.	Врсте арбитражних одлука.....	5
1.3.	Достављање арбитражне одлуке	7
1.4.	Допунска одлука, тумачење и исправка одлуке.....	9
1.5.	Дејства арбитражне пресуде.....	9
II	<u>Признање и извршење стране арбитражне одлуке</u>	12
1.1	Припадност арбитражне одлуке.....	13
1.	Развој института признања и извршења стране арбитражне одлуке у међународном арбитражном праву.....	16
1.1.	Институт признања и извршења стране арбитражне одлуке у међународном арбитражном праву.....	16
1.1.1.	Значајне конвенције за развој института међународног арбитражног права.....	17
1.1.1.1.	Њујоршка конвенција о признању и извршењу страних арбитражних одлука.....	20
1.1.1.2.	Европска конвенција о међународној трговинској арбитражи..	23
1.1.1.3.	Конвенција о решавању инвестиционих спорова између држава и држављана других држава (ICSID Конвенција).....	26
1.1.2.	Значај soft law-а за развој института признања и извршења стране арбитражне одлуке.....	30
1.1.2.1.	Међународна трговинска арбитража: UNCITRAL-ова арбитражна правила (1976, ревидирано 2010).....	32
1.1.2.2.	UNCITRAL Модел закон о	

међународној трговачкој арбитражи (1985, ревидирано 2006).....33

1.1.3. Значај унутратрашњег права држава на развој института признања и извршења стране арбитражне одлуке.....36

2. Развој института признања и извршења стране арбитражне одлуке у Југославији.....39

III Институт признања и извршења стране арбитражне одлуке у позитивном праву Републике Србије.....46

1.1. Основи за одбијање признања страних арбитражних одлука.....46

1.1.1. Разлози за о којима суд не води рачуна по службеној дужности ..48

1.1.1.1. Пуноважност арбитражног споразума.....48

1.1.1.2. Поштовање права странке да расправља пред судом.....50

1.1.1.3. Прекорачење граница арбитражног суђења.....51

1.1.1.4. Непрописан састав арбитражног суда и несагласност арбитражног поступка са споразумом страна.....52

1.1.1.5. Коначност, поништење и суспензија арбитражне одлуке као препреке признању.....54

1.1.2. Разлози о којима суд води рачуна по службеној дужности.....56

1.1.2.1. Неарбитралност као препрека признању и извршењу.....56

1.1.2.2. Јавни поредак као препрека признању и извршењу.....56

1.2. Поступак признања и извршења стране арбитражне одлуке у Републици Србији.....58

<u>ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА</u>	63
<u>ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ</u>	66
<u>ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ</u>	70
<u>РЕЗИМЕ</u>	72
<u>SUMMARY</u>	73
<u>БИОГРАФИЈА</u>	74

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Арбитража је алтернативни метод решавања спорова, другачија у односу на методе решавања спорова од стране државних судова. Као таква има јако дугу историју и велику примену, са све већом тенденцијом раста. Не постоји само једна дефиниција овог начина решавања спорова, заправо, кроз различито време и епохе, као и просторе, и саму геополитичку сцену, имамо и различито дефинисање, овако по свему необичног начина решавања спорова. Арбитража је начин решавања спорова, којим странке добровољно, свој спор износе пред непристрасно треће лице или непристрасна трећа лица, којег су оне споразумом изабрале, ради долажења до најбољег могућег решења, на основу доказа, пред арбитражним судом. Арбитража је као метод решавања спорова, јако флексибилна. Примењују се инструменти различити од оних класичних, које примењује парнични суд. Такође, скраћује се време решавања самог спора, економичнија је, а само решење је приближније потребама страна у поступку. Постоји неколико основних разлика између класичног, парничног поступка и саме арбитраже као алтернативног метода решавања спорова.

Једна од првих разлика између арбитраже и парнице, јесте та што је арбитрама остављена могућност решавања спора по правилима правичности, уколико се приликом одлучивања и даље налазе у законским оквирима. „Критеријум правичности се у овај механизам решавања спорова уводи, кроз конкретне прописе инкорпорисане у арбитражна правила арбитражних институција или кроз арбитражни споразум којим странке дају овлашћење арбитрама да спор реше „у складу са принципима правичности“, тј. *ex aequo et bono* или као *amiable compositeurs*“^{1 2}.

Арбитража је дискретнија од парничног поступка. Одликује је строга тајност.

¹ Јанићијевић, Д. – Арбитража, Ниш, 2011. година, стр. 9.

² Уколико арбитар поступа као *amiable compositeurs*, то значи да он одлучује на основу обичаја утемељеним на принципу правичности. Арбитар може овако да одлучује уколико би одлучивање у сагласности са правним прописима била потпуно неправично. Наравно, приликом одлучивања на овај начин арбитар се мора придржавати основних правних принципа, императивних норми материјалног права и јавног поретка. Уколико, се не креће у овим оквирима, може доћи до поништења овакве одлуке или одлука неће бити извршива како у земљи у којој је донесена и где се спроводи поступак арбитраже, тако ни у другим земљама. Уколико арбитар одлучује *ex aequo et bono*, за разлику од *amiable compositeurs*, имају већу слободу приликом одлучивања, јер могу занемарити, императивне норме материјалног права у циљу долажења до најправичније одлуке.

Управо је ово један од разлога, због којег се странке одлучују за овај начин решавања проблема. Арбитражне одлуке одликује коначност у прво степену. Могу се побијати само редовним правним средствима, која немају суспензивно дејство, што значи да након истека рока за добровољно извршење обавезе, постаје извршна.

Да би арбитражне одлуке постајале и важиле у различитим правним системима јако је важан институт признања и извршења стране арбитражне одлуке. Овај институт заједно са тужбом за поништај арбитражне одлуке представља начине судске контроле арбитражних одлука. Ова два института имају сличне услове за примену као и разлоге за одбијање, али суштински су јако различити. Ауторки рада је јако привукао пажњу институт признања и извршења стране арбитражне одлуке и историсјки развој самог института у међународно правној кодификацији.

Рад у највећем делу прати развој института кроз међународне уговоре, али додирује и сегменте унутрашњих права, која битно обликују међународну правну сцену, као и сегмент позитивног права у Републици Србији.

Сам рад има три целине, које су на изглед неповезане, али суштински тек кад се заједно сагледају дају пуну слику. Први део рада посвећен је Арбитражној одлуци, њеној садржини и дејству. Други део рада посвећен је признању и извршењу страних арбитражних одлука, односно њиховој међународно правној регулативи. Кроз сам рад прожимају се и решења из судске праксе, односно пресуде различитих међународних судова које представљају преседане битне за институт признања и извршења. Трећи део рада посвећен је домаћем праву, историји овог института у праву бивше Југославије као и позитивно правној регулативи у Републици Србији.

Приликом израде и писања овог рада ауторка је највећим делом користила радове професора и стручну литературу, али се ослањала и на изворне текстове међународних конвенција и домаћих извора. Такође, у циљу израде користила је пресуде различитих међународних судова.

I 1. О АРБИТРАЖНОЈ ОДЛУЦИ:

Арбитражна одлука се доноси у посебној фази поступка која се назива доношење арбитражне одлуке. Ова фаза започиње након закључивања главне расправе пред арбитражним већем, односно одржавањем нејавне седнице на којој се вршило извиђање на основу списка предмета, већање и тајно гласање, тј. након окончања фазе одлучивања о предмету спора. Постоји неколико система одлучивања о решавању спорне ствари, то су: већинско одлучивање, систем трећег арбитра (*tries arbitre*), као и систем надарбитра (*umpire*)³. Код система већинског одлучивања имамо непаран број арбитрара, а одлука се доноси када већина њих гласа за неко решење- усвајање или одбијање тужбеног захтев. Систем трећег арбитра функционише тако да изабрани арбитра одлуче о одлуци коју желе да донесу, уколико не успеју да се сложе меша се трећи арбитра и он пресуђује. У систему надарбитра, уколико други арбитра не могу да донесу одлуку, трећи арбитра, постаје надарбитра и самостално одлучује о тужбеном захтеву.

Арбитражни поступак се увек окончава арбитражном одлуком. Арбитражна одлука се може јавити у три облика, а то су: пресуда, решења и закључци. Најчешће поступак се завршава доношењем арбитражне пресуде, којом се меритоврно решава спор. Арбитражном пресудом се коначно одлучује о тужбеном захтеву тужиоца, односно противзахтеву туженог. И ако се ово сматра редовним путем решавања спорне ствари, арбитражни поступак не мора увек да се реши мериторним одлучивањем. Тада се доноси закључак о окончању поступка. Овакав закључак доноси се у следећим ситуацијама: када тужилац повуче тужбу, осим ако се тужени томе не успротиви, а арбитражни суд оцени да тужени има оправдан интерес да се донесе коначна арбитражна одлука о спору; када се странке договоре о окончању поступка и о томе обавесте арбитражни суд итд⁴. Према Модел Закону UNCITRAL-а поступак арбитраже се може окончати једино пресудом арбитражног суда или решењем суда у складу са условима предвиђеним у Модел закону⁵. Окончање поступка је могуће и због: повлачења тужбе, на основу споразума странака,

³ Јанићијевић, Д. – Арбитража, Ниш, 2011. Година, стр.148.

⁴ Више о разлозима окончања арбитражног поступка закључком о окончању у, Арбитража кроз одлуке државних судова“ Дејан Јанићијевић, Ниш 2023, стр 148.

⁵ Члан 32. Модел закона UNCITRAL-а

непотребности или немогућности настављања. Након окончавања поступка, окончава се и мандат арбитражног суда. Дакле, случајеви у којима се поступак завршава одлукама којима се не одлучује о меритуму су:

- Када тужилац повуче тужбу, а тужени се сложи са повлачењем тужбе;
- Када се странке споразумеју о решавању спора;
- Када тужени одбије да приступи арбитражном суђењу, јер не постоји закључени арбитражни споразум, па арбитражно веће закључи да је вођење поступка немогуће или непотребно;
- Према члану 28. Модел закона UNCITRALA-а, када тужилац пропусти рок у коме је требао да покрене поступак, као и ако пропусти накнадно одређени рок;
- Према члану 28. Модел закона UNCITRALA-а, када тужени пропусти рок у коме треба да одговори на тужбу;
- Уколико тужилац и тужени склопе поравнање и о томе обавесте арбитражни суд;
- Уколико суд одлучи да је немогуће или непотребно да суд одлучује о одређеном тужбеном захтеву, а ни једна од страна се не противи оваквој одлуци (члану 34. став 2 Модел закона UNCITRALA-а);
- Уколико сам суд искључи своју надлежност за одређени спор и ако је уговором баш тај суд надлежан, из разлога што арбитражни споразум и сам арбитражни поступак, који се на њему заснива није у складу са аутономним арбитражним правилима те арбитражне институције;
- Када су захтеви странака такви да онемогућавају нормално функционисање поступка.

Приликом решавања спора, суд треба да тежи томе да се спор реши. Често може да се дође до тога да се странке саме у току поступку поравнају о предмету спора. Странке се могу поравнати о у погледу читавог његовог предмета, или у погледу једног или више, од већег броја истакнутих захтева. Када се странке поравнају у погледу целог предмета спора, поступак постаје беспредметан и обуставља се. Да би дошло до поравнања, странке треба да саопште суду да су се поравнале и да о томе суд записником засведочи. Након

тога, странке потписују записник, тек када се записник потпише се сматра да је поравнање склопљено. Понекад да би поравнање могло да се призна и изврши у другој земљи, потребно је да га прво „легаллизује“ арбитражни суд кроз своју одлуку. То је због тога што су у појединим земљама, према правила међународног приватног права, једино су арбитражне одлуке те које могу да се признају и изврше у други земљама, а не и поравнања⁶.

Арбитражна пресуда представља мериторну судску одлуку (арбитражног суда) којом се одлучује о арбитражној ствари и коначно и ауторитативно решава арбитражни спор. Данас се често у прописима избегава назив арбитражна пресуда, као генусни појам користи се арбитражна одлука. Мада он може да буде и преширок јер поред пресуде он подразумева и остале одлуке арбитражног суда (нпр. закључак или решење). До доношења арбитражне одлуке, долази након закључења усмене расправе, односно након извиђања на основу списка, на нејавној седници где сами арбитражи већају и гласају. Ова седница је тајна. У зависности од тога одакле посматрамо одлучивање о арбитражном спору, сами арбитражи могу одлуку донети на више начина. Према нашем Закону о арбитражи, арбитражно веће доноси одлуку после већања у коме морају да учествују сви арбитражи, осим уколико се саме странке нису другачије споразумеле⁷.

„ Арбитражна одлука је судска процесна радња и редовно је резултат судске силогистичне операције“⁸. Избор *praemissae maior* судског силогизма, карактеристично је за арбитражно одлучивање. Странке приликом склапања арбитражног споразума бирају и право које ће се на њихову одлуку примењивати, како материјално тако и процесно. Арбитражна одлука се углавном доноси у неком разумном року, па чак и када се странке нису посебно о року споразумеле⁹.

1.1 ФОРМА И САДРЖИНА АРБИТРАЖНЕ ОДЛУКЕ

⁶ Тако је на пример према одредби Њујоршке конвенције о признању и извршењу страних судских одлука.

⁷ Члан 51 став 2 Закона о арбитражи- „ Сл. Гласник РС 46/2006“

⁸ Станковић, Г. – „ Арбитражно право“ –Народна библиотека србије, Београд 2008, стр 115.

⁹ Тако нпр. у Италији овај рок износи 180 дана. Стране у арбитражном поступку могу,у самом арбитражном споразуму и другачије да одреде време у коме пресуда мора да се донесе

Арбитражна одлука, замењује одлуку државног суда. Она садржи садржи појединачну правну норму, и мора испуњавати одређене услове форме и имати одређену садржину. Сама арбитражна одлука не мора имати све елементе као и пресуда државног суда. Првенствено избачена је клаузула у чије се име доноси сама арбитражна пресуда. Тако да се пресуде арбитражног суда не доносе „ У име народа“ како је то прописано Уставом Републике Србије за одлуке државних судова.

Па тако до доношења Закона о арбитражи 2006. године, на садржину и форму арбитражне одлуке примењивала су се, аналогно, правила Закона о парничном поступку, која су се примењивала и на одлуке државних судова. Ипак, арбитражна одлука која не подложе строгим правилима форме и садржине, за разлику од одлука државних судова, морала је да садржи одређене елементе. Па тако се као обавезни елементи пресуде сматрају увод, диспозитив, образложење и потписи арбитрара.

Увод арбитражне одлуке чине подаци о саставу већа, месту арбитраже, именима или пословним именим странака, податке о пребивалишту, односно боравишту странака или седишту, основне податке о арбитражном споразуму, поготово одредбама о основима јурисдикције, као и о надлежности арбитражног суда.

Уношење датума и места доношења арбитражне одлуке и ако представља само формалност, јако је важно, пошто не уношење ових чињеница може имати јако тешке последице по будућност одлуке. Уколико странке и арбитраи пропусте да одреде место арбитраже, местом доношења арбитражне одлуке третираће се као место где је арбитража имала своје правно седиште. Припадност арбитраже и арбитражне одлуке се одређују према седишту арбитраже. Уколико би дошло до потребе за поништајем арбитражне одлуке, судови могу да пониште само домаће одлуке , тако да ће ознака места одредити и земљу у којој се против одлуке може покренути поступак поништаја арбитражне одлуке¹⁰. Место где је арбитража потписана не мора се поклапати са седиштем арбитраже.

У диспозитиву пресуде налази се изрека о усвајању или одбијању самог захтева, као и споредним тражењима. Арбитражни суд одлучује само у границама онога о чему се странке споразумеле у самим арбитражним споразумом. Уколико дође до прекорачења овлашћења чланова већа, постоји разлог за поништај арбитражне одлуке.

¹⁰ Више о томе код Гашо Кнежевић, Владимир Павић – „Арбитража и АДР“ Београд, 2013 година, стр. 155

У образложењу одлуке налазе се информације и чињенице на којима се заснива сама одлука, као и начин размишљања самих чланова већа приликом одлучивања. Арбитражне одлуке, уколико су се стране тако споразумеле, не морају да садрже образложење. Пре доношења Закона о арбитражи, ЗПП је дозвољавао да се образложење искључи. Данас, уколико би арбитражни суд изоставио да образложи своју одлуку, и да наведе разлоге за доношење такве одлуке, сматрало би се разлогом за поништај такве одлуке, самим тим постајао би разлог за одбијање признања и извршења одлуке¹¹. Приликом образлагања саме одлуке, није неопходна правничка терминологија, нити правничка прецизност. Тако да сам начин образлагања пресуде, није разлог за поништење арбитражне одлуке. Арбитражно право нема посебних правила о институту одвојеног мишљења појединог арбитра (*votum separtum*).

Већина националних система прописује битне елементе које свака арбитражна одлука мора да садржи а то су: састав арбитражног суда, седиште арбитражног суда, диспозитив, образложење и на крају потписе арбитрара. За пуноважну арбитражну одлуку важно је да буду испуњени захтеви форме и садржине саме арбитражне одлуке. Па тако уколико нема неког од елемената арбитражне пресуде, пресуда би бивала поништена.

1.2. ВРСТЕ АРБИТРАЖНЕ ОДЛУКЕ

У правној теорији постоји много подела одлука према различитим критеријумима, и то све да би се лакше разумела сама суштина и разлика, различитих облика одлука. Модел закон UNCITRALA-а не дефинише термин арбитражне пресуде. Она се другачије дефинише у упоредном праву као и међународном праву. Оно што је заједничко готово свим дефиницијама арбитражних пресуда јесте да се њом одлучује о делу или целини тужбених захтева странака, о којој одлучује арбитражни суд¹².

Једним од основних критеријума, по којем се све арбитражне одлуке могу поделити је по садржини. Према овом критеријуму све одлуке се деле на мериторне и процесне одлуке. Мериторне одлуке су оне одлуке у којима се решава у меритуму, односно којима се решава арбитражни спор. То су пресуде којима се усваја или одбија

¹¹ Члан 31 став 2 Модела закона UNCITRALA-а .

¹² Канадска судска пракса овако дефинише пресуду арбитражног суда.

тужбени захтев тужиоца. Процесне одлуке су оне којима се решавају питања везана за сам арбитражни поступак и везана су за различита процесна питања. То су, на пример, одлуке којима се одређује допуштеност извођења доказа или којима се одређују трошкови поступка. То су решења и закључци.

Када се као критеријум узме процесна функција одлуке, оне се могу поделити на: коначне, делимичне, допунске и међуодлуке.

Према процесном понашању странака у поступку, одлуком се може решавати контрадикторни тужбени захтев или се решавати о једностраном понашању странака.

С обзиром на елемент иностраности могу бити домаће и стране арбитражне одлуке¹³.

1.1. Достављање арбитражне одлуке

На крају поступка, када је пресуда већ донесена, пресуда се треба доставити странкама у поступку. Тек када је пресуда достављена странкама у поступку суд је завршио у потпуности свој задатак. Да би се арбитражна пресуда сматрала за правилно достављену, потребно је да се поштују правила из Модел закона UNCITRALA-а, а не из Закона о парничном поступку (или другим законом који регулише материју достављања као судске парничне радње у поступку)¹⁴. Достављање арбитражне пресуде се врши на регистрованој поштанској адреси, а сматра се извршеним након што је учињен покушај достављања (лично, преко курира или електронским путем). Па чак и када након дуже потраге, пребивалиште, боравиште или седиште нису могли бити нађени. Доставља се препис изворника пресуде односно отправак. Стална арбитражна институција, која је организовала арбитражу, одлуку доставља странкама, у складу са својим правилима. У *ad hoc* арбитражи, арбитражни суд доставља одлуку странкама¹⁵. Радња достављања арбитражне одлуке јако је битна за правне последице, тек након правилног достављања, односно од тренутка када

¹³ Више о томе Станковић, Гордана, Боровој Старовић, Ранко Кеча, и Невена Петрушић. 1999. *Арбитражно процесно право*. 1. изд. Ниш: Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, стр. 320

¹⁴ Радње достављања регулисане главом XI чл. 128-142 Закона о парничном поступку- “Сл. Гласник РС, бр 72/2011, 49/2013- Одлука УС, 74/2013- одлука УС, 55/2014, 87/2018, 1/2020 и 10/2023- и др. Закон“

¹⁵ Закон о арбитражи- Службени гласник РС бр. 46/2024, члан 55.

странке приме пресуду она постаје коначна и правна ствар постаје *res judicata*¹⁶. У овом тренутку престаје функција арбитражног суда, односно арбитрама истиче мандат.

1.2. Допунска одлука, тумачење и исправка одлуке

Уколико дође до грешака приликом куцања или других грешака приликом доношења одлуке арбитражни суд ће, на захтев сваке странке, да изврши језичке и техничке исправке у донетој одлуци или дати одређена тумачења те одлуке. Арбитражни суд ће, на захтев странке, донети допунску одлуку о захтевима изнетим у арбитражном поступку о којима није одлучио у арбитражној одлуци. Овај захтев, странка мора да поднесе најкасније у року од 30 дана од дана пријема одлуке. Уколико странка одлучи да изнесе још неки захтев, којег није било у тужбеном захтеву, суд може да одбаци овакав предлог. Одлука о исправкама, тумачењима и допунама је саставни део одлуке на коју се односи¹⁷. Уколико је неопходно да се врши исправка пресуде или да се доноси допунска пресуда, мандат арбитражног суда се обнавља. Што се тиче достављања исправке пресуде, примењују се правила из члана 55. Закона о арбитражи.

1.3. Дејства арбитражне пресуде

Арбитражна пресуда испољава се у односу на све субјекте у арбитражном поступку. Када говоримо о арбитрама, који су пресуду доносили, самим њеним доношењем престаје надлежност арбитражног суда, за решавање конкретног спора, која је успостављена арбитражним споразумом. Суђење у арбитражном поступку је у већини случајева једностепено, тако да одлука постаје коначна чим последњи арбитар стави потпис на саму пресуду, а након достављања одлуке она званично производи дејство на све учеснике у поступку. У одређеним случајевима може се уговорити и двостепени арбитражни поступак. Двостепеност представља изузетак, док је једностепени арбитражни поступак правило. Уговарањем двостепене арбитраже, она би сама изгубила своје предности у односу на

¹⁶ Осим у случају да је арбитражним споразумом уговорена двостепеност арбитражног поступка.

¹⁷ Закон о арбитражи- „Службени гласник РС бр. 46/2006“, члан 56.

парнични поступак, не би била нити ефикаснија, нити економичнија. Арбитражна пресуда се доноси у писменој форми и треба да садржи означање времена и места доношења. У енглеском праву арбитражна одлука се може донети и усмено.

У тренутку када је пресуда донета она добија снагу *res iudicata*, тако да се о захтеву који је био предмет арбитраже више не може одлучивати¹⁸. Наравно поштује се основно правно начело *ne bis in idem*. Правила о пресуђеној ствари, као и начело о забрани вођења два поступка о истој ствари, основна су правна начела у нашем правном систему и представљају процесну сметњу за поновно вођење поступка. Што значи да уколико постоји идентитет странака и идентитет тужбених захтева, о истој ствари се више не може водити поступак, па чак и уколико би неко од странака покушао да покрене поступак пред државним судом, била би одбачена као недопуштена. У овом погледу, пресуда арбитражног суда изједначена је са одлукама државних судова.

У зависности од тога ко је био надлежан за решавање спора, зависи и ко ће ставити клаузулу правноснажности и извршности на арбитражну пресуду. Па тако уколико је арбитража поверена некој сталној арбитражној институцији¹⁹ онда је за стављање клаузуле правоснажности и извршности она и надлежна. Док, уколико се ради о арбитражи *ad hoc*, ову клаузулу ставља онај суд, који би иначе био надлежан за решавање датог спора. И ако је сама арбитражна одлука изједначена са одлукама државних судова, субјективне и објективне границе одговорности су доста ограничене самим арбитражним споразумом којим се арбитража и уговара. Па тако треће лице није дужно да прихвати резултате арбитражног поступка, уколико није учествовало у одређивању материјалног и процесног права, које се примењује у арбитражном поступку, тако што није контролисало, нити бирало арбитра у арбитражном поступку, као и тиме што није могло да се умеша као странка без сагласности странака у поступку. Модел закон UNCITRALA-а, предвиђа да је неопходна егзекватура одлуке да би се она изједначила са одлукама државних судова. Прилоком писања нашег Закона о арбитражи, ова одредба Модел закона је занемарена, тако

¹⁸ Дејство *res iudicata* нема само диспозитив пресуде већ и образложење, макар у оном делу на којем се одлука непосредно заснива.

Види код Hanotiau, Bernard. "The res judicata effect of arbitral awards." *Complex arbitrations—Perspectives on their procedural implications. Special Supplement—ICC International Court of Arbitration Bulletin* (2003): 43-52, стр 49.

¹⁹ Код нас стална арбитражна институција јесте Стална арбитража при Привредној комори Србије.

да за арбитражне одлуке које су донесене није неопходно потврђивање од стране државних судова. Арбитражне одлуке у нашем правном систему по аутоматизму су коначне и одмах производе правно дејство. У француском правном систему егзкватура је и тек како потребна да би арбитражна одлука била изједначена са одлукама државних судова.

То што су арбитражне одлуке обавезујуће, не значи да су по аутоматизму извршне. За принудно извршење арбитражне одлуке потребно је активирати државни механизам принуде, истицањем захтева пред надлежним државним судом. Односно, поднети предлог за извршење на основу извршне исправе, надлежном суду. У овом тренутку, арбитражна пресуда, постала би извршна исправа, а поступак би текао по правилима извршног процесног права, односно по Закону о извршењу и обезбеђењу.

II 1. Значај института признање и извршење страних арбитражних одлука

Значај признања и извршења страних судских одлука је јако велики. Првенствено, овакво поступање ствара сигурност у правни поредак, смањује трошкове и време потребно за остваривање одређеног циља. Да нема поступка признања и извршења страних одлука, у свакој земљи посебно морао би да се води нови поступак. Признањем стране одлуке врши се изједначавање са домаћом одлуком. Извршење стране судске одлуке је поступак принудног остварења потраживања на основу стране извршне исправе, односно на основу одлуке страног суда. Извршни поступак поводом арбитражне одлуке након признања, води се према правилима извршног процесног права у земљи у којој је одлука призната. Да би нека страна одлука могла да буде призната потребно је да : одлука има инострани карактер, да се ради о судском или арбитражном карактеру одлуке и да је одлука у одређеној материји (најчешће грађанска или трговинска). Да би одлука могла бити призната, мора бити у складу са правом државе у којој се признаје.

С обзиром на то да је арбитражна одлука изједначена са одлукама државних судова, арбитражне одлуке признају се на сличан начин. Када се призна страна арбитражна одлука, она је потпуно изједначена са одлукама домаћих државних судова. Страна арбитражна одлука производи правну снагу једино ако је признао домаћи суд. Самим признањем стране арбитражне одлуке, признаје јој се правно дејство на домаћој територији.

Ово правило је јако битно код признавања и извршења страних арбитражних одлука. Да би одлуке, донесене у другим земљама биле извршне код нас, потребно је да се првенствено признају, односно, да добију ону правну снагу коју имају одлуке државних судова. Да би се спровело признање стране судске одлуке, потребно је, извршити контролу одлуке од стране домаћих правосудних органа.

1.1. Припадност арбитражне одлуке

Да би се уопште говорило о институту признања и извршења, потребно је одредити припадност арбитражне одлуке. Није довољно да одлука има међународни карактер, да би се могла признати код нас. Кроз поступак признања могу проћи само стране арбитражне одлуке, односно како је наш Закон негативно дефинисао одлуке које нису домаће. И ако доста конфузно, појам међународне арбитраже, разичит је од стране арбитраже. Они и ако се понекад у теорији узимају као синоними, нису исти и постоји доста разлике између њих. Да би се једна одлука могла сматрати међународном она мора испуњавати различите критеријуме и то: субјективни, објективни, објективно-волунтеристички и на крају чисто волунтеристички. Субјективни критеријум тиче се самих странака у поступку, па уколико стране имају седишта у различитим државама, постоји елемент иностраности и арбитража је међународна. Објективни критеријум користи се у односу на место испуњења чинидбе. Самим арбитражним споразумом, тј. уговором којим су стране закључиле правни посао, могле су уговорити неку државу која може бити иста као држава неке од страна или различита од ње. Уколико обе стране имају седиште у истој држави, а место испуњења обавезе је у некој другој држави, ова арбитража имаће међународни карактер. Објективно-волунтеристички критеријум, такође се тиче воље странака и арбитражног споразума. Стране могу имати седиште у истој држави, а арбитражним споразумом уговорити да арбитража има седиште у некој трећој држави или да се арбитражни спор решава по праву те треће државе, опет ова арбитража има међународни карактер. Уколико је арбитражним споразумом, предмет чинидбе у потпуности везан за трећу државу, а обе уговорне стране имају исту државу седишта имамо испуњење волунтеристичког критеријума, а арбитража има међународни карактер²⁰.

Одређивање припадности арбитражној одлуци јако је битно. Признати се могу само стране арбитражне одлуке. Арбитражна одлука је страна уколико је седиште арбитраже, односно, место доношења арбитражне одлуке, ван граница наше земље. Домаће одлуке не пролазе кроз процес признања, већ само кроз ванредно правно средство тужбу за поништај арбитражне одлуке. Ова два института заједно чине судску контролу

²⁰

Више о томе у Кнежевић, Г. – Павић, В – Арбитража и АДР, 2011, Београд, стр 164.

арбитражне одлуке. Тужбом за поништај арбитражне одлуке, не могу се побијати стране арбитражне одлуке, већ само одбијањем признања истих. Стране арбитражне одлуке су оне које нису домаће. Да би се одредила да ли је одлука страна или домаћа користе се два критеријума. Данас је много распрострањенији територијални критеријум, док поред њега постоји и процесни критеријум. Занимљиво је да је до доношења Закона о арбитражи, наша земља била једна од ретких која је користила у комбинацији²¹ оба критеријума, приликом одређивања припадности одлуке²². Територијални принцип каже да се арбитража сматра страном уколико седиште арбитраже није на територији наше земље, односно, уколико седиште није одређено, да место доношења арбитражне одлуке није на територији наше државе. Мисли се на територију читаве Републике Србије, небитно у ком њеном делу. Процесни принцип, сматра домаћом арбитражном одлуком, ону која је донесена по домаћим процесним правилима.

„Признање арбитражне одлуке представља поступак у коме се утврђује да ли та одлука испуњава законом прописане услове да дејствује на територији одређене земље“²³. У нашем праву признање и извршење страних арбитражних одлука регулисано је Законом о арбитражи, којима су нормирана сва важна питања у вези поступка, разлога за одбијања, итд. На међународном плану најважнији документ је Њујоршка Конвенција о признању и извршењу страних арбитражних одлука, коју страном одлуком дефинише ону која је донесена на територији државе различите од државе у којој се извршење тражи. Ова Конвенција, има за циљ развој међународне арбитраже на глобалном нивоу.

Признање и извршење арбитражних одлука може се јавити у два вида: када је признање и извршење главни предмет посебног поступка или када се ради о прејудисијалном питању у неком другом поступку. Када је главни предмет спора, признање стране арбитражне одлуке, врши се правилима ванпарничног поступка, по правилима ванпарничне процедуре. Стварна надлежност суда, одређена је према предмету спора саме арбитражне одлуке. Па тако уколико се ради о трговинским споровима, надлежни су привредни судови. У свим другим

²¹ До доношења Закона о арбитражи (2006. године) на област признања и извршења стране арбитражне одлуке примењивала су се правила ЕРСЗ-а, као и правила Закона о парничном поступку из 1998. године.

²² Станковић, Гордана, Боривој Старовић, Ранко Кеча, и Невена Петрушић. 1999 *Арбитражно процесно право*. 1. изд. Ниш, удружење за грађанско процесно и арбитражно право, стр 349

²³ Грбин, И. -Признање и извршење одлука страних судова, Докторска дисертација, Загреб, 1980. година, стр. 11.

имовинскоправним поступцима надлежни су виши судови. Месно је надлежан онај суд, где је потребно спровести извршење.

О признању стране арбитражне може се одлучивати и као о прејудицијалном питању у неком другом поступку, уколико се странка позове на страну арбитражну одлуку. У овом случају, признање има дејство само у оном поступку у коме је о њему одлучено као о претходном питању. О признању се може као о претходном питању може одлучивати и у извршном поступку, када се извршни поверилац позове на страну арбитражну одлуку, као на страну извршну исправу, и у овом случају дејство признања важи само у овом поступку²⁴. Да би се страна арбитражна одлука могла извршити и да би могла производити дејство у једној земљи, потребно је првенствено покренути поступак признања исте. Поступак признања покреће се предлогом за признање стране арбитражне одлуке. Није довољно поднети само предлог, уз њега обавезно се подносе и: изворна арбитражна одлука или њен оверен препис, изворни арбитражни споразум на којој се одлука заснива, односно њен оверен препис. Овера ових докумената се врши пред дипломатским, односно, конзуларним представништвом²⁵.

Питање

признања и извршења станих арбитражних одлука јако је битно у међународном арбитражном праву. Овим институтом поспешује се ефикасност међународних арбитражних поступака, смањује се време доношења одлука и спречава се могућност нагомилавања поступака. Да нема овог института у свакој држави у којој је извршење неке стране одлуке потребно, водио би се поновљени арбитражни поступак, што би довело до несигурности и нестабилности у међународном правном промету. Арбитража као начин решавања спорова на ефикаснији и економичнији начин, изгубила би ове своје битне карактеристике. Ово су давно увидели и творци међународног права, који су и кренули у кодификацију овог јако, на глобалном нивоу битног, института. Постоји много битних међународних уговора како мултилатералних тако и билатералних којима се уређује међународно арбитражно право²⁶. За признање и извршење арбитражних одлука

²⁴ Станивуковић, М. Живковић, М., *Међународно приватно право*, Општи део, Београд, 2008, стр. Стр. 445

²⁵ О поступку признања и извршења више у делу рада који се односи на поступак признања и извршења у позитивном праву Републике Србије

²⁶ неки од најбитнијих су: Женевски протокол о арбитражним клаузулама из 1923. године и Женевска конвенција о извршењу страних арбитражних одлука из 1927. године (ово представља и први међународно акт који регулише међународну арбитражу); Вашингтонска конвенција о решавању инвестиционих спорова између држава и грађана других држава из 1965. године (ова конвенција је посебно важна због

најбитнији су:

- Њујоршка конвенција о признању и извршењу страних арбитражних одлука (1958)
- Конвенција о решавању инвестиционих спорова између држава и држављана других држава (ICSID Конвенција из 1965. године),
- Европска конвенција о међународној трговинској арбитражи (1961),
- UNCITRAL Модел закон о међународној трговачкој арбитражи (1985, ревидирано 2006),
- Међународна трговинска арбитража: UNCITRAL-ова арбитражна правила (1976, ревидирано 2010).

III 1. Развој института признања и извршења стране арбитражне одлуке

Развој института признања и извршења страних арбитражних одлука, прати развој регулативе и међународних уговора у овој области. За развој овог института нису само битне међународне конвенције, већ и правила меког права, као и правила различитих арбитражних институција, и правила унутрашњих права појединачних држава. Овај део рада посвећен је управо свим овим изворима, ситуацији која је уследила пре њиховог доношења, новитетима који су од значаја за међународно право, и самој регулативи овог института.

1.1. Институт признања и извршења стране арбитражне одлуке у међународном арбитражном праву

Овај институт је од великог значаја за међународно арбитражно право. Њиме се смањују потребе за дуплирање поступака, јер без њега у свакој држави би морао да се покреће нови арбитражни поступак. Смањују се трошкови и повећава се ефикасност. Ствара се сигурност у један међународни, односно универзални правни систем, којем готово свака држава може да приступи, потписивањем различитих међународних конвенција. Мултилатералне конвенције, дају могућност државама да а један универзалан начин регулишу овај институт. Поред конвенција од значаја су извори меког права, као што су Модел закони, јер они на необавезан начин усмеравају државе на начин на који би

установљавања Центра за решавање инвестиционих спорова у Вашингтону, при Међународној банци за обнову и развој,

требало да регулишу односе у својим државама. Признањем извршењем страних арбитражних одлука, олакшавају се међународне трговачке трансакције.

1.1.1. Значајне конвенције за развој института међународног арбитражног права

Најзначајнији извори за регулисање признања и извршења арбитражних одлука су различите мултилатералне конвенције. Оне имају велики број потписница. Наша држава, правна је следбеница бивше Југославије и од исте је наследила приступ многим конвенцијама. Југославија није била центар међународне трговачке арбитра, па „стога усвршавајући законодавство о арбитражи, тежи да задовољи властите интересе али и интересе свих оних странаца који своје спорове поверавају на решење некој Југословенској арбитражи²⁷“. Према Уставу Републике Србије сви потписани и ратификовани међународни извори имају већу правну снагу од домаћих закона.

Неки од најзначајнијих мултилатералних извора су:

- Женевски протокол о арбитражним клаузулама из 1923. Године;
- Женевска конвенција о извршењу страних арбитражних одлука из 1927. године;
- Њујоршка конвенција о признању и извршењу иностраних арбитражних одлука из 1958. године;
- Европску конвенцију о међународној трговинској арбитражи из 1961. године;
- Вашингтонска конвенција о решавању инвестиционих спорова између држава и грађана других држава из 1965. Године;

Први извори који арбитражу регулишу на међународном нивоу јесу Женевски протокол о арбитражним клаузулама из 1923. године и Женевска конвенција о извршењу страних арбитражних одлука из 1927. Године. Ове две конвенције настале су под окриљем Друштва народа, након завршетка Првог светског рата. Прво је потписан Женевски протокол о арбитражним клаузулама дана 24.09.1923. године. Овај протокол је регулисао односе о надлежности уговорене арбитраже, односно, стављао је на место изнад

²⁷ Голдштајт, Александар. " Признање и извршење страних арбитражних одлука у трговачким стварима." *Анали Правног факултета у Београду* 31.1-4 (1983): 223-237, стр. 230.

трговинског суда, уколико би била уговорена.

-1. Свака од Држава уговорница признаје важност, између страна подвргнутих јурисдикцији разних одговарајућих уговорних држава, компромиса као и арбитражне клаузуле којом се од стране неког уговора обавезују, у трговинским стварима или у свим другим предметима који се могу решити путем добровољне арбитраже, да спорове који могу избити из поменутог уговора подвргну арбитражи у целини или делимично, чак иако поменута арбитража треба да се одржи у некој другој земљи, а не у оној под чију јурисдикцију потпада свака од потписница уговора²⁸.

Овом одредбом Протокола видимо да је он везан за систем *Lex fori*, односно да је право земље доношења одлуке јако важно. Да би се одлука признала у другој земљи морала је бити коначна. Коначном одлуком, сматрала се она одлука против које у држави признања није покренут поступак за поништај, да је одлука извршна у држави порекла, и да против ње није изјављен ни један суспензивни правни лек²⁹.

Овај протокол имао је два основна циља. Први циљ, тицао се примене међународних уговора о арбитражи, а други да омогући признање и дејство арбитражне одлуке³⁰. Овај протокол је фаворизовао вољу странака али и закон земље у којој је арбитража имала седиште, као и да олакшају поступак извршења домаћих одлука³¹. Члан 4. овог Протокола предвиђено је да су државни судови дужни да упуте на арбитражу, сваки пут када би се пред њих нашао случај, у којем странке имају потписан уговор који садржи компромис или пуноважну арбитражну клаузулу.

Неколико година након доношења Женевског протокола о арбитражним клаузулама, донесен је још један важан међународни уговор који директно регулише институт извршења страних арбитражних одлука, а то је Женевска конвенција о извршењу страних арбитражних одлука од 26.09.1927. године. Ово је прва конвенција која

²⁸ Женевски протокол о арбитражним клаузулама 1923- члан 1

²⁹ О овоме је говорио Albert Jan van den Berg: New York Convention of 1958: Refusals of Enforcement, ICC International Court of Arbitration Bulletin, 2007, том 18, бр. 2, стр. 14, може се пронаћи на сајту https://cdn.arbitration-icca.org/s3fs-public/document/media_document/media0121258779925002007_icc_bulletin_aj_van_den_berg_denials_of_enforcement.pdf

³⁰ Више о томе код Вукадиновић Марковић, Јелена. "Поступак решавања спорова пред међународним трговинским арбитражама." (2022), Београд, стр. 43

³¹ Женевски протокол о арбитражним клаузулама 1923- члан 2, став 1-2

регулише извршење страних арбитражних одлука. Ову Конвенцију могли су да потпишу сви они који су претходно потписали Протокол. Након, потписивања Женевске конвенције, Протокол престаје да важи за оне чланице које су претходно потписале протокол. Циљ ове Конвенције било проширење домашаја арбитражних одлука, и могућност њиховог извршавања у другим земљама. Ово баш и није успело, с обзиром на дуги поступак са много различитих услова, за извршење. Конвенција је примењивала систем двоструког извршења³². Предлагач је, да би успео да изврши одлуку у другој држави, морао да доказује, да је одлука првенствено извршена у земљи доношења одлуке, а након тога, пред судом земље у којој тражи признање. Ово је било непрактично и само је успоравало арбитражне механизме. Члан 1 Конвенције предвиђао је шта све одлука треба да садржи да би се могла признати и извршити у другој држави, потписници конвенције. Члан 2 прописивао је оно што не сме да садржи. Терет доказивања је на предлагачу.

Врло су занимљиве одредбе о јавном поретку. Наиме, суд о јавном поретку води рачуна по службеној дужности, и признање и извршење ће се одбити, уколико се утврди да постоји повреда јавног поретка. Ова претпоставку противник предлагача може обарати, уколико суд утврди да није дошло до повреде јавног поретка, а он сматра да јесте, тада терет доказивања прелази на противника предлагача. Таква правила важе и уколико тврди да траје поступак за поништење арбитражне одлуке, пред судом у земљи доношења.

Ова два извора су јако важна, они су први којима се поступак признања и извршења помиње и регулише. И ако нису биле толико успешне. Велики број различитих услова, и непрактичност условили су мали број потписница. Федеративна Народна Република Југославија, ратификовала је оба ова међународна уговора 1959. године³³.

Након тога, државе су покушале да нађу адекватно решење за ово питање, што је резултирало доношењем новог међународног акта, Њујоршке конвенције о признању и извршењу страних арбитражних одлука, из 1958. године.

³² Или двоструке егзекуатуре (double exequatur), како се друкчије назива. Овај назив дао је Jan Paulsson у делу: Enforcing Arbitral Awards Notwithstanding a Local Standard Annulment (LSA), ICC International Court of Arbitration Bulletin, 1998 (*Asia Pacific Law Review* 6, no. 2 (1998)): 1-28.

³³ Уредба о ратификацији Протокола о арбитражним клаузулама и Конвенције о извршењу иностраних одлука“ - „ Службени лист ФНРЈ“ – Међународни уговори 4/59

1.1.1.1. Њујоршка конвенција о признању и извршењу страних арбитражних одлука

Женевска конвенција из 1927. године, као први правни акт којим је регулисан институт извршења страних арбитражних одлука није био савршен. Поступак није био једноставан, тражила се потпуна коначност одлуке у земљи арбитраже, примењивала су се правила *lex fori*, све је то довело до тога да је Конвенцију потписао јако мали број држава, као ни неке велике силе (САД и СССР нису биле потписнице Женевске конвенције). Тражило се ново решење, нова конвенција која би омогућила ефикаснији систем признања и извршења страних арбитражних одлука.

Њујоршка конвенција о признању и извршењу страних арбитражних одлука потписана је 10. јуна 1958. године у Њујорку, под окриљем Организације Уједињених Нација. Иницијатицу за њено доношење покренула је Међународна трговачка комора (ИСС) неколико година раније. Међународна трговачка комора сматрала је, да је потребно да се формира правни оквир, за признање и извршење страних арбитражних одлука, којим ће се поставити један глобални стандард. Став је био такав да се улога националних судова треба свести на минимум. Данас је Конвенцију потписало је више од 160 држава, што значи да се највећи број признања арбитражних одлука спроводи управо по правилима ове Конвенције. Бивша Федеративна Народна Република Југославију, потписала је и ратификовала 1981. године, а у правни систем Републике Србије, улази након 2006. године, као наследница Савезне Републике Југославије, када постаје њен саставни део.

Њујоршка конвенција доста је олакшала поступак признања и извршења страних арбитражних одлука. Што је поред омогућавања ширег дејства арбитражног споразума, један од њених основних задатака³⁴. За разлику од Женевске конвенција, Њујоршка има много мање разлога за одбијање одлуке, не постоји поступак дупле егзекватуре, и државе могу да примене своја правила, уколико су мање строга у односу на правила из Конвенције.

³⁴ Више о томе код Вукадиновић Марковић, Јелена. "Поступак решавања спорова пред међународним трговинским арбитражама." (2022), Београд, стр. 44

Садржи одредбе о пуноважости и дејству арбитражног споразума. Такође, искључује се примена *lex fori* уколико постоји арбитражни споразум.

Члан 1. Њујоршке конвенције прописује шта се све сматра страном арбитражном одлуком и које одлуке, према њој, спадају у домен страних арбитражних одлука, које је могуће признати. То су: одлуке донете у држави различитој од државе арбитраже и одлуке донете у месту арбитраже које се сматрају иностраним. За признање и извршење стране арбитражне одлуке, укида су решење из Женевске конвенције којим је потребно да страна која тражи извршење буде држава која је потписала Женевску конвенцију. Довољно је, да постоји имовина која би могла да буде подложна извршењу, налази на територији државе признања која је притом и потписница Конвенције.

Њујоршка конвенција укинула је систем двоструке егзекватуре. Чланом 4 она предвиђа шта је све потребно да се приложи уз Предлог за признање одлуке. Дакле, странка која је поднела предлог не мора да доказује пред судом признања одлуке, да је одлука коначна у земљи доношења одлуке. То много олакшава покретање поступка признања³⁵. Ипак чланом 6, омогућено је да се поступак признања обустави и да се одложи доношење Решења о извршењу, уколико одлука пролази кроз поступак преиспитивања, у земљи доношења арбитражне одлуке.

Чланом 5. одређени су разлози за ускраћивање признања и извршења арбитражне одлуке.

Један од најконтравезнијих норми овог акта јесте члан 7., став 1. Конвенције, који гласи:

„Одредбе ове конвенције не дирају у важност мултилатералних или билатералних

³⁵ Члан 4: „За признање и извршење из претходног члана, странка која тражи признање и извршење треба уз захтев да поднесе:(а) прописно оверен оригинал одлуке или препис тог оригинала који испуњава све услове потребне за његову аутентичност;(б) оригинал уговора означеног у члану 2 или препис који испуњава све потребне услове за његову аутентичност. 2. Ако речена одлука или поменут уговор нису састављени на службеном језику земље у којој се позива на одлуку, странка која тражи признање и извршење одлуке биће дужна да поднесе превод тих докумената на том језику. Превод треба да овери службени преводац или заклетни преводац или неки дипломатски или конзуларни агент“

споразума које су закључиле државе уговорнице у погледу признања и извршења арбитражних одлука и не лишавају ни једну заинтересовану странку права које би могла имати да се користи неком арбитражном одлуком на начин и у мери који су допуштени законодавством или уговорима земље у којој се позива на одлуку“. Дакле, уколико би неко законско решење домаћих правних прописа о признању и извршењу страних арбитражних одлука, било блаже по странку која подноси предлог, оно би се могло и искористи. Члан 3 ово правило такође садржи али у вези трошкова поступка, који не би смели да буду већи од оних који су предвиђени домаћим законодавством. Ово на изглед јако флексибилно правило, створило је доста полемике у међународном праву других земаља. Поготово у Француском праву и праву Сједињених Америчких Држава. У овим правним система створиле су се две опречне теорије о примени унутрашњег права, изнад правила Конвенције. Француска теорија сматрала је да члан 5 (1)(е) Њујоршке конвенције представља претњу утемељењу арбитраже као глобалног система, зато што предвиђа да се да се одлуке које су поништене у земљи доношења одлуке, не могу признати у другим земљама. Члан 7. Конвенције сматрао би се корективним механизмом, односно механизмом амортизације, између строгих правила Конвенције и лабавијих правила унутрашњих права држава потписница Конвенције³⁶. Са друге стране судска пракса у САД-у сматра да постојањем овакве одредбе, долази до умањивања вредности Конвенције, јер свака би држава могла да примењује своја правила, која су блажа од правила из Конвенције³⁷.

Остале одредбе конвенције тичу се услова за приступање Конвенцији, услова за ратификацију, резерви које се на конвенцију могу ставити као и држава које могу да буду потписнице Конвенције. Наша држава приликом ратификовања ове конвенције ставила је 3 резерве:

„1. Конвенција се примењује у односу на Социјалистичку Федеративну Републику Југославију само на оне арбитражне одлуке које су донете после ступања на снагу Конвенције.

2. Социјалистичка Федеративна Република Југославија ће примењивати Конвенцију на бази реципроцитета, само у односу на оне

³⁶ Случај којим је настала забуна у француском праву је *Norsolo S.A. v. Pabalk Ticaret Sirketi S.A.*, Одлука ИСС, No 3131

³⁷ Више о томе код: Глинтић, Мирјана. "Признање и извршење арбитражне одлуке поништене у земљи порекла у француском праву." (2013): 453-472.

арбитражне одлуке, које су донете на територији друге чланице Конвенције.

3. Социјалистичка Федеративна

Република Југославија ће примењивати Конвенцију само на спорове који потичу из правних односа, уговорних или неугговорних, који се према њеном националном законодавству сматрају привредним³⁸.

Конвенција

се сматра саставним делом нашег унутрашњег правног поретка. Сам начин приступања овој конвенцији је једноставан, тако да јој готово свака држава може приступити. Након депоновања инструмента о ратификацији и прилагања ратификационих средстава, нека држава се у року од 90 дана постаје, држава потписница Конвенције. И ако у многеме олакшава поступак признања и извршења страних арбитражних одлука, ова конвенција није савршена и има доста правних празнина. Траје већ готово седам пуних деценија, али би правила исте већ требала да се ревидирају. У наставку рада говориће се о осталим Конвенцијама које су значајне за развој овог института.

1.1.1.2. Европска конвенција о међународној трговинској арбитражи

Европска конвенција о међународној трговачкој арбитражи је регионална конвенција. Иницијативу за њено доношење покренула је Економска комисија Уједињених нација за Европу 1961. године у Женеви, а потписана је под окриљем Комитета за развој трговине Економске комисије за Европу. Донесена је у Европи али није ограничена само на овај регион већ и на друге земље ван Европског континента³⁹. Приликом потписивања, на састанку било је 22 представника владе државе⁴⁰, као и посматрачи из невладиних организација⁴¹. Конвенција се примењује на „на споразуме о арбитражи закључене у циљу решавања спорова који су настали или ће настати из међународне трговине између физичких или правних лица која имају, у време закључења споразума, уобичајено место боравка или своје седиште у различитим државама

³⁸ Члан 1 Закона о ратификацији Конвенције о признању и извршењу иностраних арбитражних одлука- „Сл. Лист ФНРЈ“ 11/81

³⁹ Једна од потписница ове Конвенције је и Куба, која је приступила 1963. године.

⁴⁰ Између осталих и представници бивше Југослвије.

⁴¹ Као што је Међународна трговачка комора и Међународна адвокатска комора, Секретаријата, секретаријата савета Европске Економске заједнице.

уговорницама⁴². Конвенција директно регулише 6 основних питања у вези арбитраже, а то су: 1) арбитражни уговор; 2) арбитра; 3) конституисање арбитражног суда; 4) питања поступка; 5) арбитражну одлуку; 6) поништај арбитражне одлуке. Примена ове Конвенције ограничена је на спорове између лица која имају пребивалишта у различитим државама, без обзира да ли се арбитража налази у држави потписници.

Ова Конвенција има уже шире примене од Њујоршке Конвенције, с обзиром да се односи само на трговинске спорове. За нас са друге стране, поље примене је исто, јер као што је речено, приликом потписивања Њујоршке конвенције о признању и извршењу страних арбитражних одлука, наша држава је ставила резерву, тако да се поље примене ове конвенције тиче само спорова из трговинских односа.

Ова Конвенција само индиректно дотиче питање института признања и извршења стране арбитражне одлуке. Оно шта регулише директно, јесте, између осталог питање института поништаја арбитражне одлуке. Члан 9 ове Конвенције говори о повезаности ова два института, па тако каже:

„1. Поништај у једној држави уговорници арбитражне одлуке обухваћене овом конвенцијом неће представљати основ за одбијање признања и извршења у некој другој држави уговорници кад је такво одбацивање извршено у држави у којој је или по чијем је закону одлука донета, и то из једног од следећих разлога: (а) стране у арбитражном споразуму биле су по закону применљивом на њих под извесном неспособношћу или поменути споразум није у важности по закону коме су га стране подвргле или у недостатку ма каквог позивања на то, по закону земље у којој је одлука донета; (б) страна која тражи одбацивање одлуке није била уредно обавештена о именовану арбитра или о арбитражном поступку или је на други начин била у немогућности да изложи свој став; (ц) одлука се односи на спор који није предвиђен или не спада у оквире који су предвиђени за арбитражу, или садржи одлуке о стварима изван оквира који су предвиђени за арбитражу, под условом да ако одлуке о стварима предвиђеним за арбитражу могу бити издвојене од оних које нису тако предвиђене, онај део одлуке који садржи одлуке о стварима

⁴² Члан 1 став 1 - Закон о ратификацији Европске конвенције о међународној трговинској арбитражи са завршним актом специјалног састанка пуномоћника- „ сл. Лист СФРЈ- Међународни уговори о други споразуми бр. 12/63“

предвиђеним за арбитражу не треба да буде одбачен; (д) састав арбитражног органа или арбитражна процедура нису били у сагласности са споразумом страна или ако нема таквог споразума - са чланом 4 ове конвенције“.

Овим чланом, Конвенција даје могућност да се одлуке које су поништене у земљи доношења одлуке, могу извршити у другим земљама потписницама. Разлози који су наведени у ст. 1. тачка 1-4, јесу они разлози који представљају препреку за признање и извршење одлуке у другој држави, након поништаја одлуке у земљи доношења.

Став 2. Каже: „У односима између држава уговорница које су и стране у Њујоршкој конвенцији о признавању и извршењу страних арбитражних одлука од 10. јуна 1958, став 1. овог члана ограничава примену члана 5 под (1) (е) Њујоршке конвенције једино на случајеве одбацивања изложене у горњем ставу 1.“

Што значи да уколико су странке у спору потписнице и Њујоршке конвенције и Европске конвенције, примениће се правила Европске конвенције, уколико држава одбије признање и извршење стране одлуке из разлога описаних у ставу 1. овог члана, уместо Њујоршке конвенције. Условно речено, Европска конвенција је „важнија“ када се одлука одбија из разлога описаних у ставу 1.

Велики недостатак Европске конвенције је то што се у основне разлоге не убраја и јавни поредак⁴³. Свакако приликом доношења одлуке арбитрари ће се трудити да воде рачуна о јавном поретку углавном: државе седишта арбитраже, државе меродовног права и државе извршења одлуке⁴⁴. Јавни поредак је промењива категорија и његови основни принципи су различити од правног система до правног система. Поред јавног поретка, не помиње се ни питање неарбитралности. Као што видимо, разлози за поништај арбитражне одлуке су оскуднији од оних прописаних Њујоршком конвенцијом. Конвенција се није дотакла питања терета доказивања, рокова,

⁴³ Гашо Кнежевић, „Признање и извршење арбитражне одлуке поништене у земљи њеног порекла: контраверзе у виђењу проблема”, Право и привреда 3-4/1999б, 32

⁴⁴ Глинтић, Мирјана. "Признање и извршење арбитражне одлуке поништене у земљи порекла у француском праву." (2013): 453-472.

поступка поништаја, као ни о којим се разлозима води рачуна по службеној дужности, као ни однос критеријума за одлучивање о поништају⁴⁵.

Њујоршка конвенција усмерена је ка глобалној примени института признања и извршења страних арбитражних одлука. Један од циљева приликом доношења ове конвенције био је олакшани поступак признања извршења страних арбитражних одлука, што је односу на Женевске конвенције у многоне и постигнуто. Европска конвенција, са друге стране има регионални карактер, и усмерена је на унапређење и поједностављање међународне трговинске арбитраже међу земљама Европе.

Њујоршка конвенција је јасно формирала поступак признања и извршења страних арбитражних одлука, постављајући тачно које стандарде арбитражна одлука треба да садржи да би била призната, као и таксативно наведене разлоге због којих се може одбити признање и извршење стране арбитражне одлуке. Европска конвенција, са друге стране, само индиректно додирује тему признања и извршења страних арбитражних одлука, и то преко института поништаја арбитражне одлуке. Оно што представља новитет у односу на Њујоршку конвенцију, јесте што држава потписница конвенције може признати и извршити страну арбитражну одлуку и уколико је она поништена у месту арбитраже. Ово правило се види из анализе члана 9. Европске конвенције, из става 1. Став 2 истог члана искључује примену правила Њујоршке конвенције, која се односи на поништај одлуке, као разлог за одбијање признања арбитражне одлуке, уколико се ради о потписницама обе конвенције. Европска конвенција нуди мањи број разлога за поништај од Њујоршке конвенције, а такође и не регулише питања јавног поретка и неарбитражности спорова. Амортизациони механизам Њујоршке конвенције из члана 7, омогућава да држава признања може да користи своје право или неке друге међународне уговоре, уколико су ти прописи блажи од правила из саме Њујоршке конвенције.

1.1.1.3. Конвенција о решавању инвестиционих спорова између држава и држављана других држава (ICSID Конвенција)

⁴⁵ Више о томе код: Поповић, Витомир, и Дејан Пилиповић. "Поништење арбитражне одлуке." *Правна ријеч* : стр. 465-487, Бања Лука 2023, стр. 475.

Конвенција о решавању инвестиционих спорова између држава и држављана других држава, сачињена је и потписана 18.03.1965. године у Вашингтону. Ступила је на снагу 14.10.1966. године. Конвенција је позната као ICSID Конвенција или као Вашингтонска конвенција. Ова Конвенција сматра се једним од извора међународног инвестиционо права, пошто, на глобалном нивоу, уређује процедуру заштите субјеката различитих инвестиционих односа⁴⁶. Предвиђа поступак посредовања и арбитраже, чија су правила и уређена самим текстом. Конвенцијом је установљен Центар за решавање инвестиционих спорова (*“International Center of the Settlement of Investment Disputes”*), као и Мултилатерална агенција за гарантовање инвестиција (*“Multilateral Investment Guarantee Agency”*). ICSID је установљен под окриљем Светске банке, седиште се налази у главним просторијама Међународне банке за обнову и развој. „Ову конвенцију могу потписати државе чланице Банке. Њу може такође потписати свака друга држава потписница Статута Међународног суда правде, коју Административни савет одлуком донетом већином од две трећине чланова буде позвао на потписивање“⁴⁷. „Надлежност Центра обухвата сваки правни спор између државе потписнице (или саставне области или органа државе потписнице о којима је та држава обавестила Центар) и држављанина друге државе потписнице, који је настао непосредно из инвестиција и за који су се странке у спору писмено сагласиле да га изнесу пред Центар. Кад се странке сагласе о томе, ниједна странка не може једноставно повући своју сагласност“⁴⁸. „Ратификацијом, прихватањем или одобрењем Конвенције не сматра се да ће се, по аутоматизму, сви инвестициони спорови решавати посредовањем. Напротив, потребан је пристанак државе потписнице Конвенције, као и сагласност држављана (инвеститора) друге државе потписнице Конвенције за сваки конкретан случај да се на овај начин реши спор“⁴⁹. Када се пристане на арбитражу, она је у начелу једностепена, сем уколико уговором о арбитражи није уговорен другостепени поступак, преиспитивања одлуке могуће је само у унапред одређеним ситуацијама. Поред арбитражног уговора, поступак се може покренути и

⁴⁶ Проф. др. Предраг Н. Цветковић, Доц. Др Урош Здравковић – Међународно економско право, Правни Факултет Ниш, 2020, стр. 173.

⁴⁷ Конвенција о решавању инвестиционих спорова између држава и држављана других држава, члан 67. ст. 1.

⁴⁸ Конвенција о решавању инвестиционих спорова између држава и држављана других држава, члан 25. ст. 1.

⁴⁹ Милосављевић, Мирослав. "Решавање инвестиционих спорова између држава и држављана других држава посредовањем у складу са Вашингтонском конвенцијом." *Српска правна мисао* 16, no. 42-43 (2010): 155-165, стр. 154.

закључивањем билатералног споразума о инвестицијама⁵⁰. Такође, приликом потписивања конвенције може се тражити да до арбитраже долази, једино, ако су претходно исцрпљена сва правна средства у држави. Правилнике о арбитражи доноси Административни савет. Њима се ближе уређује арбитражни поступак. У арбитражном поступку могу да доносе одлуку један или више арбитра (с тим да је увек неопходан непаран број истих) арбитра се бирају на период од 6 година али је могуће њихово поновно бирање. “Код међународних инвестиционих арбитража тужена је држава пријемница капитала (*home state*), док се као тужилац јавља искључиво страни (приватни) инвеститор. Овакве спорове не могу да покрену државе пријемнице капитала⁵¹. Овим се штите интереси и једне и друге стране у поступку, од превеликог уплива политике.

Као што је већ речено, Вашингтонска конвенција садржи правила о поступку посредовања и арбитражном поступку. Сама конвенција установила је наднационални систем заштите страних инвестиција. Она је једина конвенција са универзалним карактером, која се тиче и питања института признања и извршења страних арбитражних одлука. Наиме, када је једна арбитражна одлука донесена по правилима ICSID Конвенције, она се мора, таква каква јесте, одмах признати у свима земљама потписницама те конвенције. Дакле, она има наднационални карактер. Таква одлука не пролази кроз судску контролу, националних судова земље потписнице. Она одмах производи правно дејство у свим државама потписницама конвенције. Све државе су дужне да спроведу извршење, на основу новчаних обавеза, на својој територији, уколико је то потребно. Извршење стране арбитражне одлуке, врши се у складу са правилима унутрашњег, извршног процесног права држава потписница, с тим да се не сме улазити у преиспитивање арбитражне одлуке. Поступак извршења може се одложити уколико је поднет захтев за поништај или тумачење арбитражне одлуке.

Основне разлике између Њујоршке конвенције о признању и извршењу страних арбитражних одлука и Конвенције о решавању инвестиционих спорова са државама и држављанима других држава, су у предмету арбитражних спорова које се према правилима ових конвенција решавају. Њујоршка конвенција тиче се свих спорова, или

⁵⁰ Наша држава има такве споразуме са Хрватском (2001), Алжиром (2012), Катром (2016) и др.

⁵¹ Вукадиновић Марковић, Јелена. "Примена међународног права у међународним инвестиционим споровима." *Правни живот* 11 (2019): 401-417, стр. 402.

трговинских, у зависности од тога, да ли је на текст Конвенције стављена резерва, док се Вашингтонска конвенција примењује само и искључиво на инвестиционе спорове.

Према правилима Њујоршке конвенције, држава је дужна да призна и изврши стране арбитражне одлуке, уколико, је одлука у складу са унутрашњим правом државе признања, односно уколико не постоји неки од разлога за одбијање признања стране арбитражне одлуке прописаних чланом V ове Конвенције. Страна арбитражна одлука пролази кроз поступак судске контроле, од стране националних судова земље у којој се одлука треба признати. Са друге стране, када гледамо поступак признање извршења стране арбитражне одлуке према правилима Вашингтонске конвенције видимо да овде нема судског надзора, односно судске контроле арбитражне одлуке од стране националних судова, земље у којој се одлука треба признати. Када је одлука једном донесена према правилима ICSID Конвенције државе потписнице конвенције не испитују њену исправност, већ се она сматра домаћом судском одлуком и извршава се као домаћа пресуда, према правилима унутрашњег извршног процесног права.

Приликом признања стране арбитражне одлуке донесене према правилима Вашингтонске конвенције, не примењују се домаћи закони, као ни правила о кршењу јавног поретка. Одлука не пролази кроз судску контролу арбитражне одлуке у земљи признања с обзиром на то да је ICSID конвенцијом прописан сопствени унутрашњи систем, којим се преиспитује сама одлука. Њујоршка конвенција прописује разлоге за одбијање признања стране арбитражне одлуке и дели их је у две групе: 1) у прву групу спадају у оне о којима се води рачуна по службеној дужности ; 2) а у другу групу оне о којима се води рачуна по приговору странака. ICSID Конвенцијом одлуке се аутоматски признају у земљама потписницама конвенције, а сматрају се одлукама домаћих судова. Уколико је према правилима Вашингтонске конвенције одлука поништена, она се не може признати ни у једној држави потписници, јер таква одлука не постоји и не производи правно дејство. Док члан VII Њујоршке конвенције омогућава и даје амортизациони механизам којим се оваква одлука може признати уколико су одредбе домаћег законодавства, блаже од права конвенције.

Правилима Њујоршке конвенције, приликом признања и извршења страних арбитражних одлука, баца се акценат на јавни поредак државе признања, односно одлука

мора бити у складу са истим. Вашингтонска конвенција акценат пребацује на правила из ње саме, тако да је јавни поредак ирелевантан.

Правилима Вашингтонске конвенције прописан је надзорних механизам над применом правила од стране самог ICSID-а, што споровима даје конзистентност и предвидивост.

Када посматрамо разлике између Вашингтонске конвенције и Европске конвенције о међународној трговинској арбитражи, прво што приметимо јесу врсте спорова који се према правилима ових конвенција решавају. Вашингтонска конвенција тиче се инвестиционих спорова, док се Европска конвенција тиче искључиво трговинских спорова. Дакле, прва је ограниченија.

Оно што је заједничко за Европску конвенцију и Њујоршку конвенцију јесте да арбитражне одлуке треба да прођу кроз поступак судске контроле националних судова земље признања, док код Вашингтонске конвенције одлуке се сматрају коначним и обавезујућим за све потписнице конвенције.

ICSID поседује сопствене механизме за оспоравање арбитражних одлука, донесених по правилима ове Конвенције. До преиспитивања одлуке може да дође, једино, уколико је уговорена двостепеност поступка. Код Европске конвенције, а тако и код Њујоршке конвенције, оспоравање може да се јави како у земљи где је одлука донесена, тако и у земљи признања и извршења одлуке.

Предност ICSID конвенције је у томе што нема додатних процедура приликом поступка признања и извршења страних арбитражних одлука, одлуке се сматрају домаћим одлукама свих земаља потписница Конвенције. то даје велику сигурност у глобални правни систем, и даје јачу правну сигурност за решавање инвестиционих спорова. Европска и Њујоршка конвенција, са друге стране, стављају суверенитет држава и њихових правних поредака, изнад одлука страних арбитражних судова. Зато се сматра да једино Вашингтонска конвенција има универзални, односно надржавни карактер.

Велика мана Вашингтонске конвенције у погледу института признања извршења страних арбитражних одлука јесте њена ограниченост на решавање искључиво инвестиционих спорова. Инвестициони спорови иако спадају у сферу трговинскоправних односа, ипак су доста ужи, што ограничава примену саме Вашингтонске конвенције.

Потребно је на универзалном плану донети нови правни акт, који би представљао најбоље од ове три конвенције.

1.1.2. Значај soft law-а за развој института признања и извршења стране арбитражне одлуке

“ Soft Law” или меко право само по себи представља правне норме које нису формално обавезујуће, али које имају велики значај за развој и примену права, као и утицај на хармонизацију између различитих правних система. Представљају различите смернице, препоруке које се предлажу државама на имплементацију у правне системе да би се постигла уједначеност по одређеним питањима на глобалном нивоу. Најчешће се примењује када нема потпуне сагласности међу државама обавезујућим правилима по неком питању. Меко право само по себи има велики значај за примену у пракси, пошто представља основ за даљи развој обавезујућих правних норми. Постоји много извора меког права али за институт признања и извршења стране арбитражне одлуке свакако је најбитнији онај који твори UNCITRAL.

„UNCITRAL“ или Комисија за међународно трговинско право (The United Nations Comission for International Trade Law) основан је 1966. године усвајањем Резолуције 2205 (XXI) од 17.12.1966. године. Ова Комисија УН тесно сарађује са Међународним институтом за унификацију приватног права (UNIDROIT), као и са Међународном трговинском комором у Паризу (ICC)⁵². Сам UNCITRAL има сопствени систем на основу кога се бирају чланице. У сваком тренутку има 60 чланица, а системом ротације мењају се на шест година, које бира Генерална скупштина Уједињених нација⁵³. Сама се бави развојем и унификацијом правила у трговинској области. Донела је много необавезујућих правних аката, које се државама дају као препорука за имплементацију, поготово из области арбитраже као и мирења. Поред већ горе поменутих потписница је правила и из других области трговинског права, као што су: електронска трговина, решавање спорова између инвеститора и државе, међународна продаја робе и повезане трансакције, итд.

⁵² Шћепановић, Р. "Предности и недостаци савремене међународне трговинске арбитраже: основне одлике и перспективе развоја." *Право–теорија и пракса* 29, но. 1-3 (2012): 1-26, стр. 9

⁵³ Пејак, Миладин. "Арбитражно решавање привредних спорова у светлу Модел-закона UNCITRAL-а ", *Право*30 (4/6): 14-24; стр. 17.

Комисија за међународно трговинско право (UNCITRAL), дала је неке од најважнијих правила, као и најважније смернице за развој и хармонизацију међународног арбитражног права, које се државама остављају на имплементацију у унутрашње правне системе.

За међународну арбитражу најзначајнији документи су:

- арбитражна правила UNCITRAL-а из 1976. године (ревидирано 2010.)
- правила UNCITRAL-а о мирењу из 1980. године
- Модел закон UNCITRAL-а о међународној трговинској арбитражи из 1985. године (ревидиране 2006.)

Правила UNCITRAL-а о мирењу из 1980. године, донесена су резолуцијом Генералне скупштине број 35/52, и представљају правила поступка посредовања у трговинским споровима. Сам поступак мирења представља метод у којем не постоји ауторитет за мериторно одлучивање, већ успех зависи од компромиса и спремности на сарадњу, странака у спору. Сама правила садрже 20 чланова и представљају основе за поступак концилијације, али ова правила не тичу се арбитражног поступка за разлику од Арбитражних правила из 1976. године и Модел закона о међународној трговачкој арбитражи из 1985. године.

1.1.2.1. Међународна трговинска арбитража: UNCITRAL-ова арбитражна правила (1976, ревидирано 2010).

Правила UNCITRAL-а о арбитражи из 1976. године (познатије само као Арбитражна правила), први су правни акт без обавезујуће правне снаге за државе са великим значајем. Донесена су Резолуцијом 31/98 Генералне Скупштине од 15.12.1976. године, а почела су са применом 1977. године. Ова арбитражна правила примењују се на *ad hoc* арбитражу, у међународним трговинским односима. Сама правила подељена су у четири целине и то: 1) конституисање арбитражног суда; 2) изузеће арбитра; 3) Поступак пред арбитражним судом; 4) доношење арбитражне одлуке. Да би се Арбитражна правила применила у поступку арбитраже, неопходно је да се странке у поступку сагласе, споразумом о њиховој примени. Такође, странке арбитражним споразумом могу да се договоре и да преобликују поједина правила, како њима одговара. Приликом одлучивања

у спору, арбитражни суд ће одлучити према праву, за које су се саме странке одлучиле споразумом. Уколико, се странке нису одлучиле, арбитражни суд ће применити право одређено према колизионим правилима које сматра примењивим. Арбитражни суд такође мође одлучивати као *amiable compositeur* (помиритељ) или *ex aequo et bono* (по праведности) уколико је то у складу са законом које су странке изабрале или уколико су се странке сагласиле. Арбитражни суд, приликом одлучивања мора да следи арбитражни споразум, као и трговинске обичаје и праксу. Резолуцијом 67/90 Генералне скупштине из 2010. године ова правила су ревидирана.

Нажалост, и ако ова правила имају велики значај за развој арбитражног права уопште, она не регулишу институт признања и извршења стране арбитражне одлуке, већ то остављају већ поменутој Њујоршкој конвенцији из 1958. године и нешто касније донесеном Модел закону.

1.1.2.2. UNCITRAL Модел закон о међународној трговачкој арбитражи (1985, ревидирано 2006)

Model Law on International commercial arbitration, усвојен је 21.06.1985 године Резолуцијом Генералне скупштине 40/72 (*Official Records of the General Assembly, Fortieth Session, Supplement No. 17 (A/40/17), annex I*), на 18. седници. Основни циљ доношења овог документа био је хармонизација, напредак и уношење флексибилности државама, којима је је то неопходно, да би унапредиле своје унутрашње арбитражно право, као и стварање глобалног система арбитражних правила. Приступ UNCITRAL Модел закона, уместо ослањања на националне законе, који су генерално више усмерени ка домаћој арбитражи него ка питањима међународне арбитраже, наглашава вољу странака као управљачки принцип. Модел закон оставља странама слободу да одреде састав арбитражног суда, да изаберу правила која ће се примењивати на поступке именовања и оспоравања, и да изаберу правила права која ће се примењивати на суштину спора. Ова слобода, међутим, је ограничена одређеним обавезним одредбама⁵⁴. Сам Модел закон подељен је у осам целина: 1) Генералне одредбе; 2) Арбитражни споразум; 3) Састав арбитражног трибунала; 4) Надлежност арбитражног трибунала; 5) Понашање пред арбитражним

⁵⁴ McNerney, Mary E., and Carlos A. Esplugues. "International commercial arbitration: the UNCITRAL Model Law." *BC Int'l & Comp. L. Rev.* 9 (1986): 46-71, стр 48-49.

трибуналом; 6) Доношење одлуке и окончање поступка; 7) Правни лекови против арбитражних одлука; 8) Признање и извршење стране арбитражне одлуке. Овај Модел закон остављен је државама као препорука за имплементацију у своје унутрашње законодавство, али нема обавезујући карактер, већ служи као модел на који начин би свака држава требала да поступа у арбитражном праву. Наша земља овај Модел закон, готово је у потпуности преузела, тако да је позитивни Закон о арбитражи написан готово идентично као и Модел закон UNCITRAL-а. Питање признања и извршења стране арбитражне одлуке регулисано је последњом главом, односно главом VIII Модел закона.

Како је самим Модел законом прописано, он прати политичку одлуку, чланица UNCITRAL-а, да се одлуке признају и извршавају у земљама где је то потребно, без дискриминације на основу тога у којој држави је одлука донесена, са потпуно истим третманом. Модел закон се односи само на међународне трговинске арбитраже. Одлуке се третирају на униформан начин, без обзира на земљу порекла. Дискриминација се према Модел закону избегава, тако што се одлуке више не сматрају „страним“ или „домаћим“, већ се деле на „међународне“ и „не-међународне“ одлуке. Сматра се да је подела на „стране“ и/или „домаће“ застарела, из простог разлога. Странке у арбитражном поступку, место арбитраже бирају према личним преференцијама, односно, према параметрима који се често не тичу самог арбитражног поступка, већ због економичности и целисходности. Странке углавном гледају погодности приликом одабира места арбитраже, а често спор апсолутно нема никакве везе са местом арбитраже. Због тога, Модел закон, уводи ове нове појмове, који имају сличну функцију као претходни. Да би се ушло у поступак признања и извршења арбитражне одлуке, она мора имати међународни карактер, а не само карактер стране арбитражне одлуке, а међународне одлуке могу бити и „стране“ и „домаће“. Дакле, битна је и сама садржина одлуке, а не територија на којој је одлука донесена. Ово се јасно види на самом почетку члана 35 Модел закона који гласи: *„An arbitral award, irrespective of the country in which it was made, shall be recognized as binding and, upon application in writing to the competent court, shall be enforced subject to the provisions of this article and of article 36“*⁵⁵. Оно што је такође искључено, овим Модел законом јесте услов реципроцитета, као основ за признање стране арбитражне одлуке. Детаљи процедуре овим

⁵⁵ Модел закон UNCITRAL-а о међународној трговачкој арбитражи члан 35, Став 1

актом нису прописани, тако да се државама чланицама оставља да сама пропише начин признања и извршења, као и поступак. На тај начин, када се усвоје глобално постављени услови из Модел закона, и споје се са прописима држава у којима се признање врши, долази се до тога да је Закон постао суштински део националног правног система земље, чланице Уједињених нација.

Услови за одбијање признања и извршења стране арбитражне одлуке, преузети су из Њујоршке конвенције о признању и извршењу страних арбитражних одлука. Важно је напоменути да Модел закон UNCITRAL-а, допуњује режим из Њујоршке конвенције и нема никаквих сукоба између ова два режима. Сам текст Конвенције је у неким деловима у потпуности имплементиран у Модел закон. Разлози за одбијање, односе се на све међународне трговачке арбитраже. Такође, на шездесет четвртој седници Генералне скупштине УН одржане 4.децембра 2006. године указано је признање UNCITRAL-у на формулисању и усвајању препорука, које се односе на интерпретацију члана 2, став 2 и члана 7, став 1, Њујоршке конвенције, чији текст је садржан у Анексу II, извештаја са тридесет девете седнице UNCITRAL-а⁵⁶.

Члан 36. регулише разлоге за одбијање признања и извршења страних арбитражних одлука. Сви разлози могу се поделити у две групе, а то су: 1) Разлози о којима суд не води рачуна по службеној дужности; ту спадају: а) Пуноважност арбитражног споразума; б) Поштовање права странака да расправља пред судом; в) Прекорачење граница арбитражног суђења; г) Непрописан састав арбитражног суда и несагласност арбитражног поступка са арбитражним споразумом странака; д) коначност, поништај и суспензија арбитражне одлуке као препрека признању; 2) Разлози о којима суд води рачуна по службеној дужности, а то су: а) неарбитралност арбитражног поступка; б) јавни поредак као прерпека. Детаљно објашњење сваког од ових разлога за одбијање признања и извршења страних арбитражних одлука, биће детаљно одрађен у делу о позитивном праву Републике Србије.

⁵⁶ *Ibidem.*, преузето од: Дукић-Мијатовић, М., (2011). Положај арбитра у арбитражном поступку – компаративни преглед, Страни правни живот, (1) стр. 217–227.

Значај овог модел закона јако је велики, с обзиром да је доста држава, своје унутрашње уређивање арбитражног права конструисало баш на њему. У самом тексту Закона стоји, да се препоручује да се имплементира у законодавства, што је много држава и учинило. Много држава то још увек није урадило, али се спрема терен за имплементацију на најбољи могући начин. Свакако, захваљујући њему појам арбитражног решавања спорова, више није стран државама, а дошло се и до једнообразног решавања проблема, која се тичу арбитражног поступка и самог признања и извршења међународних одлука арбитражних судова.

1.1.3. Значај унутрашњег права држава на развој института признања и извршења стране арбитражне одлуке

Како смо већ из свега реченог видели, постоји много извора међународног арбитражног права који на универзалан, наднационалан и регионални, обавезујући и необавезујући начин решавају и обликују питање признања и извршења страних арбитражних одлука, мада постоји још један. Он, и ако не делује као основни, има јако велики значај за међународно арбитражно право, а то су правна правила унутрашњег права држава. Ово и ако није извор у класичном смилу, нити у смислу међународног јавног права, представља одличан начин за превазилажење проблема, који настају приликом различитог језичког, а тако и системског тумачења међународних арбитражних правних правила.

Закон о арбитражи Републике Хрватске, институт признања и извршења стране арбитражне одлуке регулише његовим трећим делом, и то члановима 38-40. Закона о арбитражи. Према Закону, одлука има припадност оне државе у којој се налазило место арбитраже⁵⁷, без обзира на процесно право које је примењивано у току поступка⁵⁸. Такође, разлози на основу којих је могуће одбити признање и извршење страних арбитражних одлука, готово су идентични као у Републици Србији, с обзиром на то да је и хрватски

⁵⁷ Закон о арбитражи Републике Хрватске, 88/01, члан 38

⁵⁸ Јовичић, Катарина. "Арбитражно право држава у региону западног Балкана." *Ин Право земаља у региону*, pp. 436-455. Институт за упоредно право, 2010, стр 452.

Закон о арбитражи, написан по узору на Модел закон UNCITRAL-а. Регулисани су у члану 36, и то они који се тичу разлога о којима суд не води рачуна по службеној дужности. Члан 40, каже, да ће се одбити признање и извршење стране арбитражне одлуке уколико има неког од разлога за побијање прописаних чланом 36, као и уколико одлука није још увек постала обавезна за стране у спору, уколико је одгођено (суспендовано) њено дејство или уколико је поништена од суда који је ту одлуку и донео. Другим ставом, прописује да се одлука неће признати нити извршити уколико спор према праву Републике Хрватске није арбитралан или уколико је у супротности са јавним поретком Републике Хрватске. Оно што можемо, да приметимо јесте да постоји доста сличности са правом Републике Србије, управо због тога што национални прописи који регулишу арбитражу, користе препоруке из Модел закона UNCITRAL-а.

Савезна Република Немачка је потписница Њујоршке конвенције, и на сам текст Конвенцијеније ставила ни једну резерву. Пре доношења Закона о арбитражи 1998. године, примењивала су се правила Немачког Грађанског законика из 1877. године. Закон о арбитражи Савезне Републике Немачке из 1998. године, битно се ослања на Модел закон UNCITRAL-а⁵⁹.

Да би се одлука извршила потребно је да се прво призна. Признањем се изједначава са одлукама свих домаћих судова те земље. Поступак признања води се пред Вишим регионалним судом, на захтев оне странке која је успела у спору⁶⁰. Тада суд позива другу страну у спору, да се изјасни о захтеву за признање стране одлуке. Уколико, се она изјасни да је поставила захтев за поништај арбитражне одлуке, застаје се са поступком признања стране арбитражне одлуке, што је сагласно чланом 6. Њујоршке конвенције. Основи за одбијање признања су исти они који су прописани чланом 5. Њујоршке конвенције. Немачка, изричито не дозвољава, да се одлука која је поништена у земљи порекла призна и изврши, нити дозвољава њен опстанак.

Јапан је Закон о арбитражи добио 2003. године, до тог тренутка арбитража и арбитражни поступак, као институт признања и извршења стране арбитражне одлуке били су регулисани Законом о грађанском поступку⁶¹, регулисан је

⁵⁹ Јовичић, Катарина. "Арбитражно право Немачке." (2011): 488-506. Стр. 489.

⁶⁰ Јовичић, Катарина. *Op. Cit.*; Стр. 502.

⁶¹ Овај Закон је рађен по узору на Немачки грађански законик из 1877. године

главом VIII (чл. 786-805), овим Законом нису директно уређена правила за арбитражне пресуде, него се аналогно примењују правила за признање и извршење свих страних одлука⁶², поред наведеног законика, примењује од којих најчешће Хореи, Грађански законик и Закон о извржном поступку, али и друге прописе који се сматрају помоћним изворима⁶³. Сам поступак признања и извршења страних арбитражних одлука врши се на основу мултилатералних и билатералних споразума, као и прописа и Закона Јапана. Постоје два режима која се тичу института признања и извршења Јапана, један је за оне које су потписнице ових споразума, а други за оне које нису. Јапан је потписница Њујоршке и Женевске конвенције, као и различитих билатералних споразума, који посредно или непосредно регулишу признање и извршење стране арбитражне одлуке. Један такав споразум има и са Републиком Србијом, који датира још из периода Федеративне Народне Републике Југославије.

Арбитражној одлуци која се треба признати и извршити у Јапану, прво се треба проверити порекло, односно, проверава се да ли је то одлука где је држава места арбитраже потписница неке од међународних конвенција. Уколико није, примењују се правила старог грађанског закона Јапана. Уколико јесте, примењују се одредбе неког од споразума које је потписница⁶⁴. С обзиром да Република Србија и Јапан имају билатерални споразум и то Уговор о трговини и пловидби из 1959. године⁶⁵, када би било неопходно признање и извршење такве одлуке, примењивала би се правила из тог уговора, односно члана 16. тог уговора. До данас није забележен ни један случај признања и извршења стране арбитражне одлуке, на основу овог споразума.

Правни систем Сједињених Америчких Држава, дуго није признавао арбитражу као начин решавања спорова. Судови су дуго оспоравали значај арбитражних одлука, и нису им придавали на значају, јако често су их олако и поништавали. Ствар се полако мења почетком 20. века, када је држава Њујорк 1920. године, доноси Закон о арбитражи. Овај Закон био је модел за израду Савезног Закона о арбитражи из 1925.године. 1926. године, основано је Америчко друштво за арбитражу (AAA). Овај закон из 1925. године на снази је

⁶² Више код: Јовичић, Катарина. "Међународна трговинска арбитража у праву Јапана." *Страни правни живот* 1 (2003): 131-145, стр 132.

⁶³ Јовичић, Катарина. *Op. Cit.*; Стр. 132.

⁶⁴ Јовичић, Катарина. *Op. Cit.*; Стр. 141.

⁶⁵ „Уговор о трговини и пловидби“ - „Сл. Лист“ ФНРЈ 7/1959- потписан између Федеративне Народне Републике Југославије и Јапана.

и дан данас, уз различите измене. До тада у Сједињеним Америчким Државама, ни један државни закон о арбитражи није предвиђао извршење страних арбитражних одлука, стога није постојала скраћена процедура за потврду међудржавне или стране одлуке у државним судовима. Ово је важило чак и за оне земље са којима су Сједињене Америчке Државе недавно закључиле споразуме о трговинској арбитражи, будући да такви споразуми не омогућавају страним одлукама бољи третман у односу на међудржавне одлуке⁶⁶. Најзначајније измене су вршене 1970. године, када је и Америка спала под режим Њујоршке конвенције. Сам Закон данас садржи три целине: 1) Опште и друге одредбе које се односе на арбитражу у САД-а; 2) део о признању и извршењу стране арбитражне одлуке коју је готово у целости преузела из Њујоршке конвенције; 3) Имплементација одредби Интерамеричке конвенције о међународној трговинској арбитражи^{67,68}. Сједињене Америчке Државе направиле су један од највећих преседана који се тиче института признања и извршења страних арбитражних одлука. Наиме, одлуком коју је донео Окружни суд у Колумбији 1996. године у случају *Chromaloy*⁶⁹, спроведено је извршење стране арбитражне одлуке, која је поништена у земљи порекла, односно, поништена је одлуком Апелационог суда у Каиру. Место арбитраже било је у Египту. Ова збрка, настала је у погрешном преводу одредби члана 5 става 1 Њујоршке конвенције, код које енглески превод даје много шире тумачење, од превода на француски језик. На оригиналном енглеском језику стоји „Признање и извршење одлука *може бити* одбијено“, док француски превод каже „Признање и извршење одлука *ће бити* одбијено“. Овако посматрано, види се да енглески превод даје много шире тумачење овог члана, од француског. С обзиром да члан 7. исте Конвенције, прописује да уколико је то блаже по стране, одлука се може признати и по праву које не потпада под режим конвенције. Ово је амерички суд употребио и принудно извршио арбитражну одлуку, која је поништена у земљи порекла. И ако је француски превод направио ову збрку, парадоксално, француски судови, користе шире тумачење од америчких судова. Па тако, заговорници Француске верзије, ослањајући се на своју судску праксу и на Европску конвенцију о међународној арбитражи, сматрају да се треба вршити признање и извршење страних арбитражних одлука, које су поништене у земљи порекла, док амерички судови то након ове пресуде забрањују⁷⁰. Након принудног извршења стране арбитражне одлуке у случају *Chromaloy*, били су и други покушаји, да се пред америчким судовима признају одлуке, поништене у земљи порекла, али увек безуспешно. Неки од њих су у предметима *Baker Marine*⁷¹ и

⁶⁶ Quigley, Leonard V. "Accession by the United States to the United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards." *Yale Lj* 70 (1960): 1049-1084, стр. 1057.

⁶⁷ Одредбе Интерамеричке конвенције о међународној трговинској арбитражи имплементирани су су 1990. године.

⁶⁸ Јовичић, Катарина. „Решавање Међународних трговинских спорова пред америчком арбитражом“ Ин *Увод у право САД*, pp. 205-233. Институт за упоредно право, 2008, стр. 211.

⁶⁹ Пресуда Окружног суда у Колумбији објављена је у *Yearbook Commercial Arbitration*, A.J. van den Berg (ed), Vol. XXII (1997), стр. 1001-1012

⁷⁰ Јовичић, Катарина. *Op. Cit.*; стр. 226.

⁷¹ *Baker Marine (Nig) Ltd. v. Chevron (Nig.) Ltd.* 191 F.3d 194 (2d Cir. 1999)

*Spier*⁷², где је суд одбио признање и извршење оваквих одлука⁷³.

1.2. Развој института признања и извршења стране арбитражне одлуке у Југославији

Арбитража и развој арбитражног права, готово да прати и развој правних система уопште. Арбитражно решавање спорова јавља се готово у сваком периоду историје. Јавља се у праву Месопотамије, преко старе Грчке и Рима, па све до данашњих дана. Јавља се и у шеријатском праву односно у Курану, као један од начина да се спорне ситуације реше. Она свакако ни на нашим просторима није новина, и ако је релативно касно почела да се кодификује и примењује. Први писани документ у којем се помиње арбитража кроз историју Републике Србије јесте Указ Књаза Александра Карађорђевића, донесен у периоду Уставобранитеља из 1857. године. Указ о Оснивању Трговинског одбора (Трговинска комора) у Београду. Овим указом прописано је да се приликом решавања трговачких ствари може формирати изабрани суд, који ће поступати по овом питању⁷⁴.

У неком наредном периода, арбитражно право и арбитраже су се на овим просторима углавном уговарале одређеним билатералним споразумима, или уколико би одређеним случајевима у неком уговору, управо арбитража била прописана као начин решавања одређеног спора. Један од таквих је случај *Société Européenne des Études et d'Enterprises v Yougoslavie*, где је према самом уговору који је потписан између страна, одлучено да се могући настали спор реши пред арбитражом.

Свест о арбитражи, се у Југославији посебно појављује након Другог Светског рата, када се и почело са увиђањем значаја овог начина решавања спорова. Па тако у првим годинама у послератном свету, Југославија је основала своју прву сталну арбитражу и то Спољнотрговинску арбитражу (СТА) при Трговинској комори ФНРЈ 1946. године, а Правилник о раду донесен је 1947. године, када се и сматра да је Спољнотрговинска арбитража почела са радом. За председника је изабран професор

⁷² *Spier v. Calzaturificio Tecnica S.p.A.*, 71ESupp.2d 279 (S.D.N.Y. 1999), reargument den., 77 F.Supp.2d 405 (S.D.N.Y. 1999).

⁷³ Више код Јовичић, Катарина. „Решавање Међународних трговинских спорова пред америчком арбитражом“ Ин *Увод у право САД*, pp. 205-233. Институт за упоредно право, 2008, стр. 226-229.

⁷⁴ Више код Шћепановић, Ренка- „Предности и недостаци савремене међународне трговинске арбитраже, осовне одлике и перспективе развоја“ – ПРАВО- теорија и пракса 29 (2012),стр.7

Правног факултета у Београду Михајло Константиновић, који је на тој функцији био готово три деценије (1947-1974)⁷⁵. До оснивања СТА⁷⁶, Југославија и није толико пратила токове које се на овом пољу у западном свету дешавају. Тек након оснивања, увидео се значај међународних мултилатералних конвенција које регулишу међународно арбитражно право. Овде почиње и развој института признања и извршења страних арбитражних одлука, у нашем правном систему. Прва конвенција која је донесена на овом пољу, јесте још за време Друштва Народа 1927. године, а то је Женевска конвенција о извршењу иностраних арбитражних одлука. Њој је претходио Женевски протокол о арбитражним клаузулама. Федеративна Народна Република Југославија је оба уговора, ратификовало 1959. године⁷⁷. Уредбом о ратификацији ова два акта, они постају интегрални део правног система Југославије. И ако је Женевска конвенција први међународни извор који регулише питање извршења страних арбитражних одлука, она није била савршена. Чак шта више, била је доста непрактична, а сам поступак и није био најефикаснији и најповољнији, за страну у спору. Због тога је на светску сцену ступила нова конвенција. То је Конвенција о признању и извршењу иностраних арбитражних одлука, позната и као Њујоршка конвенција⁷⁸. Југославија ју је ратификовала 1981. године, када је на сам текст конвенције ставила три резерве и то: 1) односи се на спорове који настану тек након ступања на снагу у Југославији; 2) примењује се услов реципроцитета; 3) односи се само на оне спорове који се сматрају трговинским.

Донешена на регионалном плану је била Европска конвенција о међународном трговинском праву из 1961. године у Женеви, а код нас је ратификована непосредно након доношења, 1963. године. Ова конвенција не регулише директно питање признања и извршења, али је због одредби о поништају арбитражних одлука, важна за овај институт⁷⁹. Последња конвенција на међународном плану, која је значајна за институт признања и извршења страних арбитражних одлука је Конвенција о решавању инвестиционих

⁷⁵ Јовановић, Марко. "Допринос Михаила Константиновића модернизацији југословенске привереде– стварање спољнотрговинске арбитраже." *Анали Правног факултета у Београду* 70, но. посебан (2022): 159-182, стр. 160.

⁷⁶ Спољнотрговинске арбитраже

⁷⁷ Уредба о ратификацији протокола о арбитражним клаузулама и Конвенције о извршењу иностраних арбитражних одлука- „ Сл. Лист ФНРЈ'додатак“, бр. 4/59.

⁷⁸ Закон о ратификацији Конвенције о признању и извршењу иностраних арбитражних одлука – „Сл. Лист СФРЈ “Међународни уговори“ бр. 11/81

⁷⁹ Уредба о ратификацији Европске конвенције о међународној трговинској арбитражи са завршним актом специјалног састанка пуномоћника – „ Сл. Лист СФРЈ-Међународни уговори и други споразуми“ бр. 12/63

спорова између држава и држављана других држава, позната и као ICSID Конвенција или Вашингтонска конвенција. Она је једина конвенција са надржавним карактером, јер одлуке које су донете пред ICSID-ом, имају обавезни карактере за све државе потписнице ове конвенције. Донесена је 1965. године, њом је основан ICSID, у Вашингтону. Код нас је ратификована тек 2006. године⁸⁰. Све ове конвенције представљају интегрални део нашег правног система.

Поред, уговора са мултилатералним карактером, Република Србија је потписница, бројних билатералних споразума. Неки од најзначајнијих су са: Алжиром, Пољском, Јапаном, Уједињеним Арапским Емиратима, итд. Углавном ови споразуми не регулишу само питање признања и извршења арбитражних одлука, него се односе и на друга питања из различитих грана грађанског права.

Уговор о правној помоћи о грађанским и кривичним стварима потписан је између Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Демократске Народне републике Алжир, дана 31.02.1982. године. Република Србија, приступила је као правна следбеница бивше СФРЈ. Оригинално је састављен на три језика и то на Српскохрватском, Арапском и Француском језику. Регулише област правне помоћи у различитим питања у кривичним и грађанским стварима.

Уговор о правој и судској сарадњи у грађанским и трговинским стварима између Републике Србије и Уједињених Арапских Емирата, новијег је датума и потписан је 26.12.2022. године⁸¹. Прописује услове под којим се нека страна арбитражна одлука може признати у ове две земље. Приликом подношења захтева за признање и извршење стране арбитражне одлуке, мора се поднети арбитражни споразум, као и то да је спор арбитралан према праву државе у којој се треба извршити одлука⁸². Поред тога потребно је да се достави и копија одлуке, као и доказ да је одлука извршна, од стране надлежног правосудног органа државе молиље⁸³.

Признање и извршење страних арбитражних одлука, може се вршити према неком од билатералних споразума која је наша земља потписала, пошто су они саставни део

⁸⁰ Закон о ратификацији Конвенције о решавању инвестиционих спорова између држава и држављанима других држава – „ Сл. Лист СЦГ- Међународни уговори „ бр. 2/2006

⁸¹ Закон о потврђивању Уговора о правној и судској сарадњи у грађанским и трговинским стварима између Републике Србије и Уједињених Арапских Емирата- „ Сл. Гласник РС- Међународни уговори бр. 7/2022“

⁸² Члан 22, став 1.

⁸³ Члан 22, став 2.

нашег правног система.

Поред мултилатералних и билатералних уговора, дуго није било другог основа за признање и извршење страних арбитражних одлука у правном систему Републике Србије. Уколико је било потребно да се одређена арбитражна одлука призна и изврши, код нас, користиле су се одредбе Закона о решавању сукоба закона са прописима других земаља⁸⁴, аналогно, за признање страних судских одлука. Поред ових одредаба примењивале су се и одредбе Закона о парничном поступку. Арбитражне одлуке су се признавале на готово исти начин и под истим условима као стране судске одлуке⁸⁵. Данас, након доношења Закона о арбитражи, ове одредбе су престале да важе. Поред Закона о арбитражи, данас се примењују и одредбе Закона о ванпарничном поступку, с обзиром на то да се признање и извршење арбитражних одлука спроводи по правилима ванпарничне процедуре.

Најзанимљивији случај из судске праксе који се тиче бивше Југославије и овог института је *Société Européenne des Études et d'Enterprises (SEEE) v Yougoslavie*. У правној литератури се сматра патолошком арбитражом и малтене је обележио готово цео 20. век, трајао је готово пет деценија, а одлука која је поништена призната је у другим земљама. Сам уговор, настао је у периоду великих инвестиционих подухвата између два светска рата, тицао са изградње пруга и извођење других јавних радова на кредит. Стране које су потписале овај уговор су друштво *Société Européenne de Crédit Foncier et de Banque*, касније је променило назив у *Société Européenne des Études et d'Enterprises (SEEE)*, док је са друге стране била Краљевина Југославија. Извођачи су најчешће била страна привредна друштва, који су као подизвођаче, узимали домаћа привредна друштва⁸⁶.

Проблем је настао оног тренутка када је настала велика економска криза 30-их година прошлог века и када нису могле да буду испуњене уговорне обавезе које се тичу враћања кредита првенствено, због девалвације динара а након тога и због девалвације француских франака. Приликом склапања овог правног посла, потписана су два уговора један финансијски природе, а други техничке природе. Уговор финансијске природе

⁸⁴ Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља – „Сл. Лист СФРЈ“, бр.43/82 и 72/82- исп., „Сл. Лист СРЈ“ бр. 46/96 и „Сл. Гласник РС, бр. 46/2006- др закон“

⁸⁵ За признање страних арбитражних одлука користили су се чланови 97-100

⁸⁶ Станивуковић, М. "Европско друштво против Југославије: Сага о најпознатијој патолошкој арбитражи XX века: *Société Européenne des Études et d'Enterprises (SEEE) v Yougoslavie*." Стр. 539.

чинио су три уговора: 1) уговор о извођењу јавних радова; 2) уговор о јавним набавкама; 3) уговор о кредиту⁸⁷. Уговор техничке природе тицао се опреме и материјала који је потребан за израду. Вредност оба уговора била је 160 милиона француских франака.

Одредбом VIII уговора одлучено је да се курс за исплату гледао онај који је био важећи на дан потписивања уговора. Због овакве одредбе, касније су настали проблеми. Првенствено зато што је динар први деволвирао, а неколико година касније и француски франак. Сам спор је два пута изашао пред арбитражу, и то први пут 1934. године, а други пут 1956. године. Године 1956. у арбитражном поступку Југословенска страна се није појавила, па јој је досуђено да исплати дуг од преко 6 милијарди франака, као и трошкове у року од 3 месеци. Југословенска влада је након тога поднела тужбу за поништај арбитражне одлуке, која се усваја 1957. године, али не у потпуности. Француско друштво је упорно покушавало, код различитих судова да „измоли“ признање и извршење ове одлуке. Југославија је сматрала да је овај спор решен али ово је заправо био тек почетак. Наредни покушај друштва, био је 1965. године, када је оно одбијено, на шта је друштво поднело жалбу 1966. године Апелационом суду у Паризу, који је сматрао да је жалба основана. Председник суда је сматрао да споразумом из 1950. године нису подмирена сва потраживања друштва. Друштво је тражило привремену меру, што је суд прихватио, тако да су против друштва у овом тренутку и Француска влада и Међународна банка, и то на страни Југославије. Када је извршење започето, државни Јавни правобранилац Југославије, тражио је поништење ове одлуке, а судија који је ставио привремену меру, предомислио се и укинуо је одлуку о извршењу и привремену меру.

Недуго након тога, покренут је поступак и пред судом у Холандији, која је у првом тренутку одбила признање и извршење овакве одлуке, али у поступку по жалби, Холандски суд протумачио је тако да се одредба Њујоршке конвенције примењивала на државу која је у том тренутку није потписница ове Конвенције.

Овај спор је јако важан за тумачење Њујоршке конвенције из 1958 године, Холандија је ставила резерву према којој може да призна само страну арбитражну одлуку, која производи правно дејство, али ова одлука није производила правно дејство, јер се у Швајцарској она није сматрала ваљаном. 1973. године Касациони суд укида одлуку и

⁸⁷ Станивуковић, М; Оп. Cit. Стр. 540.

враћа је Апелационом суду на поновно одлучивање, јер је сматрао да суд не треба да посматра однос одлуке и државе доношења исте, али Апелациони суд доноси исту одлуку као претходни пут, одбија признање и извршење стране арбитражне одлуке 1974. године, због супротности са јавним поредком Холандије. Након чега се и Касациони суд сложио са одлуком Апелационог суда након тога, али овај пут не због повреде јавног поредка већ због претходног става.

Неколико година касније 1977. Касациони суд поново укида одлуку Апелационог суда и враћа предмет на почетак, позивајући се на споразум из 1950. године, на шта Апелациони суд доноси слично решење, као и 1970. године, и додаје да се одлука не може признати због повреде Францускг јавног поретка. Непосредно пре доношења одлуке, 1979. године, Друштво је отишло у ликвидацију, а поступак против Југославије наставио је ликвидациони управник. Почетком 80-их година прошлог века, Касацони суд Француске по други пут преиначује одлуку и доставља је Апелационом суду на поновно расуђивање, који 1984. године ову одлуку признаје и као извршну 13.11.1984⁸⁸. године. Југославија, против ове одлуке подноси ревизију, која је одбијена 1976. године. На крају Југославија је морала да исплати један део дуга, зато што се Француска умешала и издејствовала смањење дуга. Износ који је суд досудио износио је 152 милиона франака, а влада Француске успела је да издејствује на 50 милиона франака. Апелациони суд је у последњем тумачењу Њујоршке конвенције, сматрао да се одлуке требају сматрати „анационалне“ и ако су донете у држави чланици. Свакако и да на овај начин нису признали одлуку, могло би да се тражи њено признање на основу члана 7. Њујоршке конвенције, јер је у том тренутку Француска имала право блаже, него оно које је прописано Њујоршком конвенцијом⁸⁹.

⁸⁸ Пресуда у предмету *Société Européenne des Études et d'Enterprises (SEEE) v Yougoslavie* може да се нађе на сајту https://jusmundi.com/en/document/decision/fr-societe-europeenne-detudes-et-dentreprises-v-yugoslavia-arret-de-la-cour-de-cassation-80-11-098-tuesday-13th-october-1981#decision_47815

⁸⁹ Станивуковић, М. "Европско друштво против Југославије: Сага о најпознатијој патолошкој арбитражи XX века: *Société Européenne des Études et d'Enterprises (SEEE) v Yougoslavie*." Стр. 570.

Поступак признања и извршења стране арбитражне одлуке у позитивном праву Републике Србије

Закон о арбитражи донесен је 02. јуна 2006. године и представља основни закон којим се регулише институт признања и извршења страних арбитражних одлука. До доношења Закона о арбитражи, ова материја била је регулисана Законом о решавању сукоба закона са прописима других земаља, и то у члановима 97-100. Ови чланови престали су да важе када је на снагу ступио Закон о арбитражи, који ову материју регулише главом IX (чл 64-68).

1.1. Основи за одбијање признања страних арбитражних одлука

Постоји много основа за одбијање признања страних арбитражних одлука. Критеријуми који се помињу су различити у зависности од тога да ли се посматра став теорије или праксе. Свакако сви се они свде на примену Њујоршке конвенције о признању и извршењу страних арбитражних одлука као и Модел закона UNCITRAL-а, с обзиром на то да је наш Закон, писан по узору на ове међународне изворе. Закон о арбитражи РС предвиђа да постоје две групе разлога због којих је могуће одбијање признања страних арбитражних одлука. Критеријуми су подељени у зависности од тога да ли суд о њима води рачуна по службеној дужности или не. У глави IX, ст. 1. чл. 66 прописани су разлози за одбијање признања стране арбитражне одлуке може одбити на захтев странке против које се оно тражи, уколико та странка докаже:

-споразум о арбитражи није пуноважан по праву које су странке споразумно одредиле или по праву државе у којој је та одлука донета;

-странка против које је арбитражна одлука донета није била уредно обавештена о именовану арбитра или о арбитражном поступку, или из других разлога није могла да изнесе своја доказна средства;

-се одлука односи на спор који није био обухваћен споразумом о арбитражи или су одлуком прекорачене границе тог споразума. Ако се утврди да се део одлуке којим су прекорачене границе споразума о арбитражи може одвојити од осталог дела одлуке, могуће је делимично одбијање признања и извршења те одлуке;

-арбитражни суд или арбитражни поступак нису били у

складу са споразумом о арбитражи или ако таквог споразума нема, у складу са правом државе у којој је место арбитраже; -одлука још није постала обавезујућа за странке или је ту одлуку поништио или обуставио од извршења суд државе у којој или на основу чијег права је одлука донета⁹⁰.

О овим разлозима суд не води рачуна по службеној дужности, већ на предлог једне од странака у поступку. Терет доказивања пада на ону странку која се противи признању стране одлуке. У ставу 2 истог члана прописани су разлози када надлежни суд одбија признање и извршење арбитражне одлуке, водећи по службеној дужности рачуна о истим. Признање се одбија ако суд утврди да: -по праву републике предмет спора није подобан за арбитражу; -су дејства арбитражне одлуке у супротности са јавним поретком Републике⁹¹.

До доношења Закона о арбитражи материја признања и извршења арбитражних одлука била је, као што је већ речено, регулисана Законом о решавању сукоба закона. Сам закон имао је незнатно више разлога због којих је признање стране арбитражне одлуке могло бити одбијено. Па тако разлози за одбијање признања страних арбитражних одлука били су регулисани чланом 99. ЗРСЗ-а и то су:

1. да се по праву Југославије предмет спора не може подвргнути арбитражи;
2. да постоји искључива надлежност суда или другог органа у Југославији;
3. да би признање или извршење одлуке било у супротности са Уставом у Југославији
4. да не постоји узајамност;
5. да споразум о арбитражи није закључен у писменом облику, односно разменом писама, телеграма, или телепринтерских саопштења;
6. да споразум о арбитражи није пуноважан;
7. да странка против које се тражи признање или извршење одлуке није била уредно обавештена о именовану арбитра или о арбитражном поступку, или јој је из неких других разлога било онемогућено да се служи својим правима у поступку;
8. да састав арбитражног суда или арбитражни поступак нису били у складу са одредбама уговора о арбитражи;
9. да је арбитражни суд прекорачио границе свог овлашћења одређене уговором о

⁹⁰ Закон о арбитражи – „Службени гласник РС“ бр. 46/2006, чл. 66, став 1.

⁹¹ Закон о арбитражи – „Службени гласник РС“ бр. 46/2006, чл. 66, став 2.

арбитражи; ако се у страниј арбитражној одлуци делови који се односе на питања која су била подвргнута арбитражи могу одвојити од делова у којим је суд прекорачио границе свог овлашћења, делови одлуке у којим суд није прекорачио границе свог овлашћења могу се признати и извршити;

10. да одлука још није постала коначна и извршна за странке или ако је одлуку поништио или обуставио надлежни орган државе у којој је донесена или државе на основу чијег права је донесена;

11. да је изрека арбитражне одлуке неразумљива или противречна.⁹²

Одредбе овог закона, поготово део који се односи на арбитражу престао је да важи даном ступања на снагу Закона о арбитражи. Данас чини се има мање разлога одбијање признања страних арбитражних одлука и ако суштински сви ови разлози су исти. Данас се овај део регулативе готово у потпуности слаже са Њујоршком конвенцијом и Модел законом UNCITRAL-а, а како и не би кад су творци у потпуности прихватили решења из ових међународних извора.

1.1.1. Разлози за о којима суд не води рачуна по службеној дужности

Као што је већ напоменуто разлози одбијања признања страних арбитражних одлука, подељени су у две групе. У првој групи налазе се они на које суд не пази по службеној дужности, већ по приговору странак у поступку која се противи признању и извршењу одлуке. Оваква подела у потпуности је прузета из члана 5 Њујоршке конвенције, која групе разлога на исти начин дели, као и члана 36. Модел закона UNCITRAL-а.

1.1.1.1. Пуноважност арбитражног споразум

За уопште успостављање арбитраже јако је значајна аутономија воље странака. Она се манифестује кроз арбитражни споразум, односно уговором о арбитражи или у арбитражној клаузули. Арбитражним споразумом се одређују арбитрари, меродовно право, седиште арбитраже, врста арбитраже итд. Уз захтев за покретање поступка признања

⁹² Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља „ сл. Лист СФРЈ“, бр. 43/82- испр, „ Сл. Лист СРЈ „ бр. 46/96 и „ Сл. Гласник РС, бр. 46/2006- др. Закон“. Члан 99 (брисан)

стране арбитражне одлуке, поред оригиналне одлуке се прилаже и арбитражни споразум, преведен на језик суда који треба да призна одлуку.

Када се врши судска контрола арбитражне одлуке, небитно да ли у поступку поништаја, тужбом за поништај арбитражне одлуке, као разлог поништаја или у поступку признања јако је битно постојање пуноважног арбитражног споразума. Када се проверава пуноважност споразума, потребно је да он буде пуноважан према правилима државе у којој је арбитражна одлука донесена.

Арбитражни споразум мора да постоји. Најчешћи облици за закључивање арбитражног споразума су арбитражни уговор и арбитражна клаузула. Чак и до доношења Закона о арбитражи, обавезно је било да арбитражни споразум има писмену форму, али није било стриктно приписано какав ће бити облик споразума. Довољно је било само да дође до сагласности страна, које би касније ушле у поступак. Члан 99 ЗРСЗ-а је у једној својој тачки: „да споразум о арбитражи није закључен у писменом облику, односно разменом писама, телеграма, или телепринтерских саопштења“. Сваки облик, где је јасно представљена аутономија воље обе стране била би валидна, чак и уколико сам споразум није имао класичну форму. Модел законом UNCITRAL-а прописана је форма арбитражног споразума. Арбитражни споразум да би био пуноважан мора да буде састављен у писменој форми. Писмена форма је одређена да би било сигурно да ни једна од страна није била натерана на арбитражу, већ да је арбитража на добровољном нивоу. Модел закон UNCITRAL-а у члану 7 ставу 2 управо одређује да није неопходно да све стране потпишу арбитражни споразум, битно је да постоји неки писмени документ који би служио као доказ да је до арбитражног споразума дошло. „Арбитражном споразумом у писменој форми сматраће се и онај који је садржан у размени писама, телефакса, телеграма или других средстава телекомуникације који омогућавају да остане запис о споразуму, а ова размена не мора бити између страних страна“^{93 94}.

Пресудом *Jiangxi Provincial Metal and Minerals Import and Export Corporation v. Sulanser Co. Ltd*, потврђује се правило из члана 7 става 2

⁹³ Јанићијевић, Д. – *Арбитража кроз одлуке државних судова*, Ниш, 2023. Година, стр. 32.

⁹⁴ Овакво решење можемо видети у пресуди *Jiangxi Provincial Metal and Minerals Import and Export Corporation v. Sulanser Co. Ltd.*, High Court, Court of First Instance, 6.april 1995, [1995] HKCFI 449, доступан на интернет адреси <http://www.hklii.hk/eng/hk/cases/hkcfi/1995/449.html>.

Модел закона UNCITRAL-а. Арбитражни споразум није потписан директно између ове две странке у спору. Тужилац у поступку била је компанија *Jiangxi Provincial Metal and Minerals Import and Export Corporation* са седиштем у Кини, док је тужени била компанија *Sulanser Co. Ltd*, са седиштем у Хонг Конгу. Седиште арбитраже било је у Кини. Након арбитражног поступка где је усвојен тужбени захтев тужиоца, компанија је покушала да покрене поступак признања и извршења стране арбитражне одлуке у Хонг Конгу. Тужени је сматрао да арбитражни поступак није био по правилима јер су сва обавештења о поступку добили преко факса. Тужилац се позвао на факс, а суд је пресудио у његову корист и признао страну арбитражну одлуку. Суд је нагласио да су испуњени услови из Њујоршке конвенције, као и Модел закона, да је тужени добио све информације о арбитражном поступку.

Други део истог члана Модел закона UNCITRAL-а упућује на то да уколико да није потребно потписивање и размена писмена међу странама. Дешава се да уколико дође до спора и тужилац се позове на арбитражни споразум, а тужени то не оспори, поново долази до писменог споразума, и испуњен је услов форме. Такође, уколико приликом потписивања уговора којим се склапа неки правни посао, једна од уговорних страна упућује на опште услове пословања или други документ, а друга уговорна страна потпише такав уговор, сматра се да је дошло до склапања арбитражног споразума, и у случају да дође до потребе за признањем овакве одлуке, сматра се да је арбитражни споразум пуноважан.

1.1.1.2. Поштовање права странке да расправља пред судом

Одредба Закона о арбитражи (чл. 66, ст. 2), одредба Модел закона UNCITRAL-а (чл. 36 ст. 1(а)(ii)) и чл V Њујоршке конвенције, регулишу овај разлог за одбијање признања страних арбитражних одлука. „Неоходно је да се странкама у поступку омогући да ефективним учешћем у поступку предузима радње, да би могла остваривати своја права у поступку“⁹⁵. Овај разлог одбијања признања стране арбитражне одлуке суштински подсећа на правило *audiatur et altera pars*. Оно у чему се слажу и Модел закон и Конвенција јесте да право на расправљање, треба да се цени по правилима земље где се спроводи извршење

⁹⁵ Станковић, Гордана, Боривој Старовић, Ранко Кеча, и Невена Петрушић. 1999. *Арбитражно процесно право*. 1. изд. Ниш: Удружење за грађанско процесно и арбитражно право

арбитражне одлуке. Дакле, прати се стандард права на правну заштиту земље извршења. Модел закона UNCITRAL-а (чл. 36 ст. 1(a)(ii)) каже да ће се признање одбити ако: „Странци против које је одлука донесена није било дато адекватно обавештење о именовану арбитра или о арбитражном поступку, или јој је на други начин било онемогућно да изнесе свој случај“, оваква формулација у готово потпуности је преузета и код нас у Закону у арбитражи. Приликом признања би се по приговору странке, проверавало: да ли су странкама упућени позиви за главну расправу, да ли су стране имале довољно времена да одговоре на акте друге стране, да ли им је омогућено да присуствују суђењу итд; и све оно што би се код нас могло подвести под начело права на правну заштиту. Творци Модел закона покушали су да створе један универзални стандард. Мада ово доводи до много нејасноћа у тумачењу и примени. Покушај је био да се „устпостави јединствен, међународни стандард права на правну заштиту“ који није у вези ни са једним националним правом, а нарочито не са правом места арбитраже⁹⁶. Да не би долазило до забуне, као и да би се избегле нејасноће највечи број судова, приликом утврђивања овог принципа, ослања се на домаће право.

Као разлог за одбијање страних арбитражних одлука у међународној пракси јавља се случај *Parsons & Whittemore Overseas Co. Inc. v. Société Générale de l'Industrie du Papier*⁹⁷ (из 1974).

1.1.1.3. Прекорачење граница арбитражног суђења

Наш Закон о арбитражи каже да се одлука неће признати уколико: се одлука односи на спор који није био обухваћен споразумом о арбитражи или су одлуком прекорачене границе тог споразума. Ако се утврди да се део одлуке којим су прекорачене границе споразума о арбитражи може одвојити од осталог дела одлуке, могуће је делимично одбијање признања и извршења те одлуке⁹⁸. Поставља се питање у којим случајевима се сматра су границе арбитражног споразума прекорачене.

Првенствено, сматра се да до прекорачења долази уколико би

⁹⁶ Јанићијевић, Д. – *Арбитража*; стр.181, Ниш, 2011. Година, стр 364.

⁹⁷ *Parsons & Whittemore Overseas Co. Inc. v. Société Générale de l'Industrie du Papier F2d (2d Cir. 1974)* која је може наћи на интернет страници https://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=714

⁹⁸ Закон о арбитражи, „ Сл. Гласник РС 47/2006 “ чл. 66 ст 1 тач 3

се приликом пресуђења странци, прешли оквири који су успостављени у арбитражном споразуму и којим би се странци досудило нешто ван тих оквира. Односно, уколико је одлуком решено о захтеву поводом спора који није обухваћен споразумом. Уколико, је арбитражним споразумом одређен рок у коме се спор мора окончати, а тај рок буде прекорачен, сматра се да је дошло до прекорачења⁹⁹.

Ипак, о прекорачењу води се рачуна, како у самом току поступка доношења арбитражне одлуке, тако и у поступку признања и извршења. Па тако уколико странке не приговарају у току поступка на прекорачење, сматра се да је и тај спор инкорпорисан у арбитражни споразум као накнадни компромис. Овде нема места институту прекорачења¹⁰⁰. Мада у међународно арбитражној пракси овај разлог за одбијање ретко уроди плодим, јер се сматра да се одлука треба потврдити, тј. признати сваки пут када за то постоје основи за допуштање.

1.1.1.4. Непрописан састав арбитражног суда и несагласност арбитражног поступка са споразумом страна

Њујоршка конвенција чланом V, прописује овај разлог у ставу 1 и то: „*The composition of the arbitral authority or the arbitral procedure was not in accordance with the agreement of the parties, or, failing such agreement, was not in accordance with the law of the country where the arbitration took place*“¹⁰¹; Модел закон UNCITRAL-а и наш Закон о арбитражи, готово на идентичан начин регулишу овај разлог за одбијање признања и извршења стране арбитражне одлуке. На овај основ одбијања, стране се могу позивати готово за цео арбитражни поступак, односно, небитно је у којој фази арбитражног поступка је настала повреда арбитражног споразума. Такође, овај основ одбијања, може се јавити и када састав арбитражног суда или када примењивана процедура у поступку нису били су складу са правом места арбитраже¹⁰². Да би дошло до примене правила *Lex fori*, потребно је да дође до изостанка споразума, односно уколико се ова питања не регулишу

⁹⁹ Станковић, Гордана, Боривој Старовић, Ранко Кеча, и Невена Петрушић. 1999. *Арбитражно процесно право*. 1. изд. Ниш: Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, стр 364

¹⁰⁰ Станковић, Гордана, Боривој Старовић, Ранко Кеча, и Невена Петрушић. 1999. *Арбитражно процесно право*. 1. изд. Ниш: Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, стр 365

¹⁰¹ Конвенција о признању и извршењу страних арбитражних одлука, члан 5. став 1. тачка 4.,

¹⁰² *Lex fori*

арбитражним поступком. Зато се, као основни критеријум приликом обраде овог разлога за одбијање признања и извршења, гледају састав суда и неправилности у арбитражном поступку.

Данас у међународној судској пракси постоје два различита става, када је у питању однос између критеријума. „ Према једном од њих, и то у ужем, у случају постојања одредбе арбитражног споразума о овим питањима, суд треба у потпуности да игнорише *Lex fori* и искључиво узме у обзир сагласност састава арбитражног суда и процедуре са споразумом странака¹⁰³¹⁰⁴. Ако ови елементи нису у сагласности са споразумом, независно од тога да ли су у сагласности са правом места арбитраже, постајаће разлог за одбијање признања одлуке, и оно ће се ускратити. Други став, је шири од првог, односно, уколико приликом састава суда или приликом арбитражног поступка, нису испоштоване одредбе арбитражног споразума, одлука се може признати и извршити, уколико су оне у складу са правом државе где арбитража има своје седиште.

Дакле, Конвенција има два критеријума код овог разлога, од којих први има приоритет у односу на други. Примена *Lex fori* уназадила би међународно арбитражно право, зато што би вратила исто на примену правила из Женевске конвенције о извршењу страних арбитражних одлука из 1927. године, која је прописивала да би извршење страних арбитражних одлука, могло бити одбијено уколико би састав арбитражног суда или арбитражна процедура, били у супротности са споразумом странака и правом места арбитраже. Творци Њујоршке конвенције су ово хтели да избегну, зато је први део одредбе има примат. Свакако, стране приликом склапања арбитражног споразума имају много могућности које им даје Њујоршка конвенција, у погледу аутономије воље, Арбитражна правила UNCITRAL-а, такође, са толико пуно могућности, требало би да могу да избегну сукоб између ова два правила из члана V став 1 тачка (d) Њујоршке конвенције и члана 36, став 1, тачка (ii) Модел закона UNCITRAL-а.

¹⁰³ Јанићијевић, Д. – *Арбитража кроз одлуке државних судова* ; Ниш, 2023. Година, стр. 199

¹⁰⁴ *Rederi Aktiebolaget Sally v. s.r.l. Termarea, Corte d'appello f' Florence, 13 IV 1978*, је случај где је примењено уско тумачење ове одредбе.

1.1.1.5. Коначност, поништење и суспензија арбитражне одлуке као препреке признању

Да би се страна арбитражна одлука признала и извршила, она не сме постати обавезујућа за странке, не сме бити поништена или суспендована. Њујоршка конвенција и Модел закон UNCITRAL-а, прописују да признање и извршење може заснивати на меродовном праву за које су се странке определиле или на праву места доношења арбитражне одлуке¹⁰⁵. Признање се може одбити, ако је одлука поништена у држави у којој је донесена или према праву државе у којој је донесена. Дакле, Конвенција омогућава да се суд у којој признање и извршење треба да се спроведу, одлучи да ли жели да призна одлуку или не. С друге стране чланом VII у ставу 1. Њујоршке конвенције прописује: „1. *The provisions of the present Convention shall not affect the validity of multilateral or bilateral agreements concerning the recognition and enforcement of arbitral awards entered into by the Contracting States nor deprive any interested party of any right he may have to avail himself of an arbitral award in the manner and to the extent allowed by the law or the treaties of the country where such award is sought to be relied upon*“. Примена Конвенције, не може ускратити државе потписнице, да приликом признања и извршења арбитражних одлука ће лишити заинтересовану странку, било ког права, које може да буде корисно за њу, па тако ни домаћег права државе признања уколико је блаже у односнu на правна правила из Конвенције¹⁰⁶.

Коначност одлуке значи да се она више не може нападати правним лековима пред вишим арбитражним судовима. Ово је у теорији, у пракси је двостепеност арбитраже јако ретка, јер је једноступеност углавном правило. Мада, постоје и ситуације у којима је одлука поништена у држави седишта арбитраже, а може „васкрснути“ и бити призната у другој држави. Па тако уколико се ради о спору, који је трговинске природе, а обе странке имају седиште у држави потписници Европске конвенције о међународној трговинској арбитражи (1961), а одлука, буде поништена у држави потписници Европске

¹⁰⁵ Јанићијевић, Д. – *Арбитража кроз одлуке државних судова*, Ниш, 2023. Година, стр 204.

¹⁰⁶ Овакав приступак је по ставу Француске већ неко време прихваћен, дакле уколико је право Француске блаже по овом питању, оно ће ићи испред правила Конвенције. Од скора то примењују а значај је и Закон о арбитражи Холандије, који изричито предвиђа ово правило.

конвенције, а треба бити признати су другој земљи потписници, из разлога прописани тачкама а)- d) члана 9 (IX) као што су неарбитралност, јавни поредак или у случају лажног сведочења¹⁰⁷ итд. Такав поништај сам по себи, не би се сматрао разлогом за поништај у другој земљи. Зашто? Приликом провере арбитражне одлуке која би требало да се призна, пази се да ли арбитражна одлука вређа, односно не вређа ова правила, по праву државе у којој би се одлука требала признати и извршити. Сама одлука, дакле, пролази кроз двоструко филтрирање. Прво, у држави где је донесена и друго у држави признања. Други случај је већ описан, а ради се о позивању на Њујоршку конвенцију и члан 7 исте. Јако занимљива пресуда на овом пољу јесте *Omnium de Traitement et de Valorisation (OTV) v. Hilmarton*¹⁰⁸. У случају *Hilmarton*, арбитражна одлука донесена је у Швајцарској (трибунал ICC), одлука је након тога и поништена у земљи арбитраже. У међувремену, тако поништена призната је у Француској, која је примењивала правило из члана 7 Њујоршке конвенције, и приликом признања и извршења, и судске контроле, примењивала је своја правила, јер су по странке била блажа. Даље, у Швајцарској је поново успостављен суд, који је у Швајцарској донео нову одлуку, која је такође призната у Француској. То значи да су у Француској, признате две пресуде, које су у потпуности контрадикторне једна другој. Поступак је трајао чак седамнаест година, када је на крају Касациони суд, применом принципа *res judicata*, одлучио да је само прво признање валидно и да се може извршити на територији Француске, односно она одлука која је поништена у Швајцарској. „ Трећи начин „ оживљавања“ поништених одлука црпи инспирацију из формулације коју користи Њујоршка конвенција, као и закони базирани на МЗ: „ Признање арбитражне одлуке може се одбити“ у тој интерпретацији указује да одбијање признања поништених одлука јесте опција, али не и императив за поступајући суд¹⁰⁹. Оваква одредба даје суду могућност да одлучи да ли ће да прихвати или не одлуку. Ови начини „оживљавања“ арбитражних одлука јако су битни. Не можете наћи две државе са истим праним системом, а свака креира свој, на начин који њој највише одговара. Да би се

¹⁰⁷ Европска конвенција о међународној трговинској арбитражи

¹⁰⁸ Најбитније детаљи о пресуди нађени су на сајту

https://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=140

¹⁰⁹ Гашо Кнежевић, Владимир Павић – „Арбитража и АДР“ Београд, 2013 година, стр. 180...

смањила злоупотреба националних одредби, а у циљу развоја међународне праксе, ови механизми су неопходни.

1.1.2. Разлози о којима суд води рачуна по службеној дужности

У разлоге о којима суд води рачуна по службености, према Њујоршкој конвенцији и према Модел закону UNCITRAL-а, као и према нашем Закону о арбитражи спадају:

- Неарбитралност спора у држави признања
- Повреда јавног поретка државе признања

1.1.2.1. Неарбитралност као препрека признању и извршењу

Закон о арбитражи, Њујоршка конвенција и Модел закон UNCITRAL-а, овај услов непризнавања регулишу и подводе под оне разлоге о којима суд води рачуна по службеној дужности. Арбитралност *ratione materiae*, углавном се посматра према праву државе у којој се одлука признаје и извршава. Ово је такозвана објективна арбитрална способност. Уколико, спор према праву домаће државе није могуће решити арбитражом, односно, не подлеже арбитражном решавању, одбиће се признање такве одлуке.

Једини случај у којем је право места арбитраже битно, за одређивање, арбитралности, јесте код поништаја одлуке у земљи седишта арбитраже. До доношења Закона о арбитражи неарбитралним споровима, сматрали су се они који регулишу односе, којим странке нису могле слободно да располажу¹¹⁰.

1.1.2.2. Јавни поредак као препрека признању и извршењу

Закон о арбитражи, Њујоршка конвенција и Модел закон UNCITRAL-а, овај услов непризнавања регулишу и подводе под оне разлоге о којима суд води рачуна по службеној дужности. Овај услов неки тумаче уже и шире. Ужим тумачењем сматрају арбитралност *ratione materiae*, док шире представља парвила о јавном поретку. Свака држава има право на сопстевни концепт јавног поретка, као основа за одбијање. Да би се сматрало да постоји повреда јавног поретка, одлука мора бити у супротности са Уставом Републике Србије, као и основама друштвеног уређења наше земље.

„Основи друштвеног уређења су само супстрат саткан из когентне

¹¹⁰ Ту су спадали: спорови из статусног права, породичног права, спорови из права на заштиту конкуренције, наследно правни спорови, права у стечају и многи други...

нормативе (овде уставне) који представља фундаменталне вредности једног друштва заштићене правом (имплицитне и правилима морала). Свему што би било томе против или што би угрожавало те вредности, треба ускратити подршку и спречити деловање у правном поретку¹¹¹. Ова правила требају бити еластична, а не пластична, не сме се дозволити да правила која се тичу јавног поретка, угрозе могућност признања арбитражних одлука.

¹¹¹ Станковић, Гордана, Боривој Старовић, Ранко Кеча, и Невена Петрушић. 1999. *Арбитражно процесно право*. 1. изд. Ниш: Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, стр. 360

1.2. Поступак признања и извршења стране арбитражне одлуке у Републици Србији

Правила процедуре признања страних арбитражних одлука, су углавном одређена правом државе која признаје саму одлуку. Гледа се само процедурално право које је битно за признање одлуке. Ово значи да је приликом признања битно да је арбитражни суд испоштовао правила процедуре места арбитраже. Приликом признања не обраћа се пажња на примену меродовног права, које се примењивало за меритум одлуке. Приликом признања и извршења одређене арбитражне одлуке, суд не сме залазити у меритум саме одлуке, односно не сме се мењати оперативни део одлуке – диспозитив. Уколико се јасно види да има грешака у диспозитиву пресуде, у виде словних грешака, онда је у реду мењати диспозитив. Суштина пресуде, права и обавезе које су истом одређене се не смеју мењати. Државе врше признање и извршење страних арбитражних одлука по сопственим правилима.

Признање стране арбитражне одлуке може се вршити на два начина: први, је када је признање стране арбитражне одлуке предмет главног поступка, други, када се на признање гледа само као на прејудицијално питање, у неком другом поступку.

Када је главни предмет спора признање стране арбитражне одлуке признају се у ванпарничном поступку, по правилима ванпарничне процедуре. Предлагач подноси предлог за признање арбитражне одлуке. Стварна надлежност суда, одређена је према предмету спора саме арбитражне одлуке. Како се арбитража може уговорити за имовинскоправне спорове и привредне спорове, према предмету арбитражне одлуке одређује се и стварна надлежност ванпарничног суда. Па тако уколико се ради о трговинским споровима, надлежни су привредни судови. У свим другим имовинскоправним поступцима надлежни су виши судови.

Месно је надлежан онај суд, где је потребно спровести извршење. До доношења Закона о арбитражи 2006. године, односно кад су се примењивала правила ЗРСЗ-а „месно би био надлежан сваки стварно надлежан суд, пред којим предлагач постави захтев и пропрати га са изјавом да би вероватно на подручју тог

суда остваривао права из признате одлуке“¹¹².

О признању стране арбитражне одлуке може се одлучивати и као о прејудицијелном питању у неком другом поступку, уколико се странка позове на страну арбитражну одлуку. У овом случају, признање има дејство само у оном поступку у коме је о њему одлучено као о претходном питању. Када говоримо о овом начину признања и извршења арбитражне одлуке, стварно је надлежан онај суд, који је надлежан за поступак у коме се признање јавља као претходно питање.

О признању се може као о претходном питању, одлучивати и у извршном поступку, када се извршни поверилац позове на страну арбитражну одлуку, као на страну извршну исправу, и у овом случају дејство признања важи само у овом поступку¹¹³. Решењем о извршењу на основу стране извршне исправе, извршни суд признао је страну арбитражну одлуку.

Поступак признања покреће се предлогом за признање од стране овлашћеног предлагача. Подношење самог захтева за признање није довољно, уз захтев се подноси и: изворну арбитражу одлуку или њен оверени препис, арбитражни споразум, односно уговор где се налази арбитражна клаузула на основу кога се арбитража заснива или његов оверени препис, као и превод на српски језик одлуке и споразума о арбитражи¹¹⁴. Овереним преписом се подразумева онај који је у домаћем праву, према правилима домаћег законодавства оверио надлежни државни орган или Јавни бележник. Да би превод документа био валидан, потребно је да преведе судски преводилац, који је сертификат за обављање своје функције добио од Министарства правде. Одлука којом се признаје страна судска или арбитражна одлука је Решење о признању. Ово решење је декларативног карактера, односно оно само потврђује стање ствари. Ово решење може се јавити у два вида, као решење о признању стране одлуке и решење о одбијању признања стране арбитражне одлуке. Према Закону о арбитражи против овог решења дозвољена је посебна жалба у року од 30 дана, која се подноси Привредном Апелационом суду. Призната одлука производи дејство од дана признања (*ex tunc*) од стране нашег суда, а не од дана доношења. Закон о арбитражи

¹¹² Станковић, Гордана, Боривој Старовић, Ранко Кеча, и Невена Петрушић. 1999. *Арбитражно процесно право*. 1. изд. Ниш: Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, стр. 360

¹¹³ Станивуковић, М. Живковић, М., *Међународно приватно право*, Општи део, Београд, 2008

¹¹⁴ Закон о арбитражи- „Службени гласник РС бр. 46/2006“, члан 65 СТАв 4 тачке 1-3.

предвиђа да је могуће одлагање признања стране арбитражне одлуке. То се дешава у случају да је против одлуке у држави, земљи арбитраже, покренут поступак поништаја одлуке или поступак преиспитивања спорне одлуке. Наш суд у том случају чека исход тог поступка, да би наставио поступак извршења, управо да се не би спровело признање и извршење неке арбитражне одлуке која се већ пред судом арбитраже у поступку преиспитивања.

Поступак извршења стране арбитражне одлуке, води се према правилима Закона о извршењу и обезбеђењу Републике Србије. Страна извршна исправа извршава се као домаћа ако гласи на приватноправно потраживање и ако је призната пред правом пред домаћим судом¹¹⁵. У домаћој судској пракси, највећи број извршења на основу стране извршне исправе, води се у поступцима, где је позитивно решено о неком новчаном потраживању, у корист извршног повериоца који је странац, а извршни дужник поседује имовину или неко друго имовинско право у Републици Србији, а не у земљи доношења арбитражне одлуке. Приликом подношења предлога за извршење стране извршни поверилац мора навести све податке и сва средства извршења која жели да се користе. Према Закону о извршењу и обезбеђењу, одређене су и ствари према којима се извршење неће спровести, па тако:

-Не може бити предмет извршења пољопривредно земљиште земљорадника површине до 10 ари¹¹⁶;

-Извршење на заради или плати, накнади зараде, односно накнади плате може да се спроведе у висини до једне половине зараде, накнаде зараде, плате, накнаде плате, односно до њихове четвртине, ако је њихов износ једнак или мањи од минималне зараде утврђене у складу са законом;

-Извршење на заради или плати, накнади зараде, односно накнади плате која не прелази износ просечне нето зараде према последњем објављеном податку републичког органа надлежног за послове статистике, може се спровести до њихове трећине;

-Исто важи и за плату официра, подофицира, војника по уговору, војног

¹¹⁵ Закон о извршењу и обезбеђењу- „ Сл. Гласник РС „ бр. 106/2015, 106/2016- аутентично тумачење, 113/2017- аутентично тумачење, 54/ 2019, 9/2020- аутентично тумачење и 10/ 2023- др. Закон“ - члан 46, став 1.

¹¹⁶ Закон о извршењу и обезбеђењу- „ Сл. Гласник РС „ бр. 106/2015, 106/2016- аутентично тумачење, 113/2017- аутентично тумачење, 54/ 2019, 9/2020- аутентично тумачење и 10/ 2023- др. Закон“ - члан 164, став

службеника и примања лица у резервном саставу за време војне службе;

-Извршење на минималној заради спроводи се до њене четвртине;

-Извршење на пензији може се спровести до њене трећине;

-Извршење на пензији која не прелази износ просечне пензије према последњем објављеном податку Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање, може се спровести до њене четвртине;

-Извршење на пензији чија висина не прелази најнижи износ пензије може се спровести до њене десетине;

-Ради намирања потраживања по основу законског издржавања извршење на примањима из ст. 1-7. овог члана може се спровести до половине примања;

-Извршење на примањима ратних и мирнодопских војних инвалида на основу инвалиднине, ортопедског додатка и инвалидског додатка може да се спроведе само до њихове половине, и само да би се намирила потраживања на основу законског издржавања, накнаде штете због нарушења здравља, новчане ренте због потпуне или делимичне неспособности за рад и новчане ренте за издржавање које је изгубљено услед смрти дужника издржавања;

-Извршење на примању на основу накнаде штете у облику новчане ренте које није изузето од извршења, затим по уговору о доживотном издржавању и уговору о животном осигурању, може да се спроведе само на делу примања који прелази износ највише сталне социјалне помоћи која се исплаћује на подручју на коме извршни дужник има пребивалиште, односно боравиште¹¹⁷;

Једно од основних начела извршног поступка у нашој земљи јесте заштита положаја дужника. С обзиром да се извршна процедура стране арбитражне одлуке спроводи према правилима нашег закона, као што је већ речено, приликом одређивања извршења на основу стране извршне исправе и применом домаћих средстава извршења, неће се прекорачити границе предвиђене законом. Односно, обим спровођења извршења мора бити мањи или једнак оном који је прописан Законом о извршењу и обезбеђењу.

Поставља се и питање, шта се дешава са оним одлукама. Које су код нас само делимично признате. Како су постављене границе извршења? Да ли се извршење

¹¹⁷ Закон о извршењу и обезбеђењу- „ Сл. Гласник РС „ бр. 106/2015, 106/2016- аутентично тумачење, 113/2017- аутентично тумачење, 54/ 2019, 9/2020- аутентично тумачење и 10/ 2023- др. Закон“ члан 258

спроводи само на оном делу који је признат? Став теорије је да приликом спровођења признања мора да се испоштује логичка целина, односно да се изврши део који је признат у границама у којима је признат, тако да их не прелази, а ипак да се оствари право извршног повериоца¹¹⁸. У поступку извршења, односно приликом доношења Решења о извршењу, страна извршна исправа се не сме мењати. Последица начела формалног легалитета извршног поступка, које је једно од основних начела извршног процесног права у Републици Србији. Коначно након поступка признања и поступка извршења нека страна арбитражна одлука ће на територији Републике Србије производити пуно правно дејство. Поступак извршења коначно се завршава када Јавни извршитељ донесе Закључак о закључењу извршног поступка, када је извршни поверилац у потпуности намирен.

¹¹⁸ Више о томе код Небојша Шакрић, Младен Николић – „Признање и извршење страних судских и арбитражних одлука“ стр 28-32, може се пронаћи на сајту:
http://repozitorijum.pravnofakultet.edu.rs/1223/1/PiP_2017-1-3-02.pdf

ЗАКЉУЧАК

Арбитража се истиче као ефикасан и користан метод решавања спорова, пружајући странама брже, мање формално и јефтиније решење у поређењу са судским поступком. Њена основна карактеристика, флексибилност, омогућава странама да одаберу арбитра или арбитра са специфичним знањем релевантним за њихов случај, што значајно доприноси стручности и ефикасности поступка. Додатно, приватност арбитраже омогућава странама да сачувају поверљивост споразума и пословних односа, што је често од суштинског значаја. Коначне одлуке арбитраже су обавезне за стране, чиме се смањује потреба за дуготрајним и скупим жалбеним поступцима. Кроз све ове карактеристике, арбитража не само што промовише брзо и ефикасно решавање спорова, већ и одржава предвидљивост и стабилност у пословним односима, чиме се осигурава очување поверења међу странама. Овим поступком смањује се оптерећење на државно судство, и повећава се поверење грађана у правосудне системе.

Признање и извршење страних судских одлука има кључни значај у међународном праву, посебно у контексту арбитраже. Ова процедура омогућава странама да своје права спроведу ван граница своје земље, као и границама земље места арбитраже, пружајући им могућност да се ослањају на правду и одлуке из других јурисдикција. Кроз процес признавања и извршења, стране судове и арбитраже се подстиче да поштују одлуке других јурисдикција, што доприноси међународном поверењу и сарадњи.

Укупно гледано, комбинација арбитраже као ефикасног метода решавања спорова и признања и извршења страних арбитражних одлука као механизма за спровођење правде на међународном нивоу, ствара основу за одржавање стабилности, предвидивости и поверења у међународним пословним односима.

Признање и извршење страних арбитражних одлука представљају стуб међународне правне сигурности и поверења. Управо је ово био један од разлога за доношење различитих међународних споразума, како на мултилатераном, тако и на билатералном плану. Ова процедура омогућава да глобално пословање функционише без препрека, осигуравајући да стране уговорне стране могу да се ослоне на међународну арбитражу као ефикасан и поуздан начин решавања спорова. Кроз признање и извршење, међународна заједница испољава своју посвећеност владавини права и поштовању слободне воље страна у међународном пословању. Код нас развој института у највећем

делу прати развој на међународном нивоу, и доста је пасиван. Република Србија, је потписница различитих докумената и уговора из ове области и већину њих је инкорпорисала у свој правни систем. Развој на међународном плану је много занимљивији. Наша земља потписница је и великог броја билатералних уговора, у којима се између осталог помиње и признање и извршење страних арбитражних одлука.

Прва значајна конвенција на међународном плану, била је Женевска конвенција о извршењу иностраних арбитражних одлука (1927. година) , којој је било могуће да се приступи једино уколико је држава била потписница Женевског протокола о арбитражним клаузулама (1923. година). И ако није била најефикаснија због комплексности самог поступка извршења, представља важан искорак ка кодификацији овог института , који је сам по себи од великог значаја. Након нешто мало више од три деценије, донесена је Конвенција о признању и извршењу иностраних арбитражних одлука (Њујоршка конвенција из 1959. године), која је допунила и у много исправила решења из њене претходнице. И ако није савршена, тренутно је на овом пољу најкоришћенија конвенција. Потписало је преко 160 држава, што значи да се $\frac{3}{4}$ међународних арбитражних одлука признају и извршавају по правилима ове конвенције. Европска конвенција о међународној трговинској арбитражи из 1961. године, је регионалног карактера, и непосредно не регулише питање института признања и извршења страних арбитражних одлука, али се бави питањем поништаја арбитражних одлука, овим путем индиректно додирује питање признања и извршења страних арбитражних одлука, с обзиром да многе државе Европског континента примењују члан 9. ове Конвенције, када желе да признају и изврше одлуку, која је поништена у земљи порекла. Конвенција о решавању инвестиционих спорова између држава и држављана других држава (ICSID или Вашингтонска Конвенција) из 1963. године, једина је Конвенција са надржавним карактером, с обзиром да се арбитражне одлуке донесене према правилима ове конвенције, аутоматски признају и извршавају у свим земљама потписницама конвенције. Судске контроле одлуке, од стране националних судова одлуке не пролазе, због посебних механизма које сам ICSID спроводи.

Модел закон UNCITRAL-а, представља извор меког права који је инкорпорисан у наше Закон о арбитражи , као и у још много националних закон, који регулишу област арбитраже, других чланица Организација Уједињених Нација, представља водилу ка унификацији овог института. Сам Модел закон

је инкорпорирао Њујоршку конвенцију, уз измене и допуне, тако да то довољно говори о њеном значају на развој института признања и извршења страних арбитражних одлука.

И ако ни један од ових међународних извора није савршен, они су савршена основа за даљи развој овог института. Приликом развоја овог института, требало би да се обрати пажња на Вашингтонску конвенцију, с обзиром, да је њен надржавни карактер, са једне стране најбољи, пошто нема дугих и скувих поступака, а целокупну контролу одлуке спроведе суд који је исту и донео. Теоретичари, који изучавају питање признања и извршења одлуке која је поништена у земљи доношења, на неки начин требали би да се договоре око одредбе члана 9. Европске конвенције и члана 7. Њујоршке конвенције као и њиховом међусобном односу, да не би долазило до ситуација као у случају *Omniium de Traitement et de Valorisation (OTV) v. Hilmarton*¹¹⁹. Државе, би требале да склапају још више билатералних споразума, којим би ближе одредиле правила, приликом признања извршења страних арбитражних одлука.

¹¹⁹ Најбитније детаљи о пресуди нађени су на сајту https://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=140

ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

1. Јанићијевић, Д. – *Арбитража*, Ниш, 2011. година
2. Јанићијевић, Д. – *Арбитража кроз одлуке државних судова*, Ниш, 2023. Година
3. Станивуковић, М. Живковић, М., *Међународно приватно право*, Општи део, Београд, 2008
4. Кнежевић, Г. - *Међународна трговачка арбитража*, Београд, 1999. Година
5. Ђуровић, Р. – *Арбитража у међународним привредним споровима*, Правни живот 1/1986
6. Грбин, И. -*Признање и извршење одлука страних судова*, Загреб, 1980. Година
7. Станковић, Г. – „ Арбитражно право“ –Народна библиотека Србије, Београд 2008
8. Гашо Кнежевић, Владимир Павић – „Арбитража и АДР“ Београд, 2013 година
9. Станковић, Гордана, Боривој Старовић, Ранко Кеча,и Невена Петрушић. 1999. *Арбитражно процесно право*. 1. изд. Ниш: Удружење за грађанско процесно и арбитражно право.
10. Голдштајт, Александар. "Признање и извршење страних арбитражних одлука у трговачким стварима." *Анали Правног факултета у Београду* 31.1-4 (1983): 223-237.
11. Вукадиновић Марковић, Јелена. "Поступак решавања спорова пред међународним трговинским арбитражама." (2022), Београд
12. Шаркић, Небојша, и Младен Николић. "Признање и извршење страних судских и арбитражних одлука." *Право и привреда: часопис, Удружења правника у привреди СР Југославије* 55, по. 1/3 (2017): 28-32.
13. Глинтић, Мирјана. "Признање и извршење арбитражне одлуке поништене у земљи порекла у француском праву." (2013): 453-472.

14. Гашо Кнежевић, „Признање и извршење арбитражне одлуке поништене у земљи њеног порекла: контраверзе у виђењу проблема”, *Право и привреда* 3-4/1996, 32
15. Поповић, Витомир, and Дејан Пилиповић. "Поништење арбитражне одлуке." *Правна ријеч* : 465-487.
16. Проф. др. Предраг Н. Цветковић, Доц. Др Урош Здравковић – Међународно економско право, Правни Факултет Ниш, 2020.
17. Милосављевић, Мирослав. "Решавање инвестиционих спорова између држава и држављана других држава посредовањем у складу са Вашингтонском конвенцијом." *Српска правна мисао* 16, no. 42-43 (2010): 155-165.
18. Вукадиновић Марковић, Јелена. "Примена међународног права у међународним инвестиционим споровима." *Правни живот* 11 (2019): 401-417.
19. Шћепановић, Р. "Предности и недостаци савремене међународне трговинске арбитраже: основне одлике и перспективе развоја." *Право–теорија и пракса* 29, no. 1-3 (2012): 1-26, стр. 9
20. Пејак, Миладин. "Арбитражно решавање привредних спорова у светлу Модел-законa UNCITRAL-а "
21. Дукић-Мијатовић, М., (2011). Положај арбитра у арбитражном поступку – компаративни преглед, *Страни правни живот*, (1) стр. 217–227
22. Јовичић, Катарина. "Арбитражно право држава у региону западног Балкана." *Ин Право земаља у региону*, pp. 436-455. Институт за упоредно право, 2010.
23. Јовичић, Катарина. "Арбитражно право Немачке." *Страни правни живот* (2011): 488-506.
24. Јовичић, Катарина. "Међународна трговинска арбитража у праву Јапана." *Страни правни живот* 1 (2003): 131-145.

25. Јовичић, Катарина. „Решавање Међународних трговинских спорова пред америчком арбитражом“ Ин *Увод у право САД*, pp. 205-233. Институт за упоредно право, 2008.
26. Јовановић, Марко. "Допринос Михаила Константиновића модернизацији југословенске привереде– стварање спољнотрговинске арбитраже." *Анали Правног факултета у Београду* 70, но. посебан (2022): 159-182, .
27. Станивуковић, М. "Европско друштво против Југославије: Сага о најпознатијој патолошкој арбитражи XX века: *Société Européenne des Études et d'Enterprises (SEEE) v Yougoslavie.*".

ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ

1. *Закон о арбитражи* - Службени гласник РС бр. 46/2006
2. *О ратификацији конвенције о признању и извршењу иностраних арбитражних одлука*, "Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори", бр. 11/81
3. *О ратификацији Европске конвенције о међународној трговинској арбитражи са завршним актом специјалног састанка пуномоћника*, "Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори и други споразуми", бр. 12/63
4. *О Ратификацији конвенције о решавању инвестиционих спорова између држава и грађана других држава* "Сл. лист СЦГ - Међународни уговори", бр. 2/2006
5. *Закон о парничном поступку* - Службени гласник РС бр. 72/2011, 49/2013 – Одлука УС, 74/2013 -Одлука УС, 55/2014, 87/ 2018, 18/2020, и 10/2023-др. Закон
6. UNCITRAL Модел закон о међународној трговачкој арбитражи (1985, ревидирано 2006), може се пронаћи на интернет страници: <https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration>
7. *О Ратификацији конвенције о решавању инвестиционих спорова између држава и грађана других држава* "Сл. лист СЦГ - Међународни уговори", бр. 2/2006
8. Женевски протокол о арбитражним клаузулама (1923)
9. Женевска конвенција о извршењу иностраних одлука (1927) <https://cnica.org/wp-content/uploads/2023/04/Geneva-convention-on-execution-of-foreign-awards-1927.pdf>, приступано у периоду од 10.08.2024. године до 17.10.2024. године.
10. Конвенција о признању и извршењу иностраних арбитражних одлука (1959) <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/new-york-convention-e.pdf> 10.08.2024. године до 17.10.2024. године.
11. Европска конвенција о међународној трговинској арбитражи (1961)
12. Конвенција о решавању инвестиционих спорова између држава и држављана других држава (1963)

13. Albert Jan van den Berg: New York Convention of 1958: Refusals of Enforcement, ICC International Court of Arbitration Bulletin, 2007-
https://cdn.arbitration-icca.org/s3fs-public/document/media_document/media0121258779925002007_icc_bulletin_aj_van_den_berg_denials_of_enforcement.pdf приступано у периоду од 10.08.2024 године, до 16.09.2024. године.
14. Jan Paulsson: Enforcing Arbitral Awards Notwithstanding a Local Standard Annulment (LSA), ICC International Court of Arbitration Bulletin, 1998,
https://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=2700&opac_view=1 10.08.2024 године, до 16.09.2024. године.
15. Уредба о ратификацији Протокола о арбитражним клаузулама и Конвенције о извршењу иностраних одлука“ - „ Службени лист ФНРЈ – 4/59
16. *Jiangxi Provincial Metal and Minerals Import and Export Corporation v. Sulanser Co. Ltd.*, High Court, Court of First Instance, 6.april 1995, [1995] HKCFI 449,
<https://jsumundi.com/fr/search?query=%E2%80%A2%09Jiangxi%20Provincial%20Metal%20and%20Minerals%20Import%20and%20Export%20Corporation%20v.%20Sulanser%20Co.%20Ltd.,%20High%20Court,%20Court%20of%20First%20Instance,%206.april%201995,%20%5B1995%5D%20HKCFI%20449&page=1&lang=fr> приступано 10.08.2024 године, до 16.09.2024. године.
17. *Parsons & Whittemore Overseas Co. Inc. v. Société Générale de l'Industrie du Papier F2d (2d Cir. 1974)*
https://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=more_results&autolevel=1 приступано 10.08.2024 године, до 16.09.2024
18. Њујоршка конвенција о признању и извршењу страних арбитражних одлука
19. Закон о извршењу и обезбеђењу- „ Сл. Гласник РС „ бр. 106/2015, 106/2016- аутентично тумачење, 113/2017- аутентично тумачење, 54/2019, 9/2020- аутентично тумачење и 10/ 2023- др. Закон“

20. „Уговор о трговини и пловидби“ - „Сл. Лист“ ФНРЈ 7/1959- потписан између Федеративне Народне Републике Југославије и Јапана.
21. Закон о потврђивању Уговора о правној и судској сарадњи у грађанским и трговинским стварима између Републике Србије и Уједињених Арапских Емирата- „ Сл. Гласник РС- Међународни уговори бр. 7/2022“
22. *Société Européenne des Études et d'Enterprises (SEEE) v Yougoslavie* може да се нађе на сајту https://jusmundi.com/en/document/decision/fr-societe-europeenne-detudes-et-dentreprises-v-yugoslavia-arret-de-la-cour-de-cassation-80-11-098-tuesday-13th-october-1981#decision_47815
23. Quigley, Leonard V. "Accession by the United States to the United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards." *Yale Lj* 70 (1960): 1049-1084
24. McNerney, Mary E., and Carlos A. Esplugues. "International commercial arbitration: the UNCITRAL Model Law." *BC Int'l & Comp. L. Rev.* 9 (1986): 46-71
25. Albert Jan van den Berg: New York Convention of 1958: Refusals of Enforcement, ICC International Court of Arbitration Bulletin, 2007, том 18, бр. 2.
26. Paulsson, Jan. "Enforcing arbitral awards notwithstanding local standard annulments." *Asia Pacific Law Review* 6, no. 2 (1998): 1-28.
27. Hanotiau, Bernard. "The res judicata effect of arbitral awards." *Complex arbitrations—Perspectives on their procedural implications. Special Supplement—ICC International Court of Arbitration Bulletin* (2003): 43-52.

РЕЗИМЕ

С обзиром на значај арбитражног решавања спорова, као и разлога због којих се стране у поступку и одлучују за овакав начин решавања проблема, институт признања и извршења има све већи значај. Циљ овог рада јесте да се испрати развој овог института, како историјски тако и суштински. Рад прати развој института, како у међународној трговинској арбитражи, тако и у праву Републике Србије, са освртом на позитивно правна решења, као и развој правних претходница.

Такође, рад у првом делу прати арбитражну одлуку, пошто је то ипак правни акт који треба да произведе дејство у некој другој држави. Дакле, рад има три целине. Главни део рада прати развој института признања и извршења стране арбитражне одлуке, кроз тумачење различитих Конвенција, које су обликовале овај институт. Такође у једном кратком делу, рад посматра упоредноправна решења, пошто је то важно за разумевање овог института на глобалном нивоу. Последњи део рада, посвећен је овом институту у позитивном праву Републике Србије, и његовој регулативи.

Овај институт није савршен и треба се још увек дорађивати, али свакако је један од најбитнијих за развој међународног арбитражног права уопште. Приликом израде рада коришћени су: нормативни метод, компаративни метод, лингвистички и системски метод, приликом утврђивања односа између међународних и домаћих извора. Поред ових коришћен је догматски метод, читањем различитих ставова професора и ставова правне теорије.

Кључне речи: *Арбитражна одлука; Развој института признања и извршења страних арбитражних одлука; Њујоршка конвенција; Модел закон UNCITRAL; Закон о арбитражи; поступак признања и извршења у Републици Србији.*

SUMMARY

„The Development of the Institute of Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards in International Arbitration Law

Given the importance of arbitration as a method for dispute resolution and the reasons why parties often choose this approach, the institute of recognition and enforcement of foreign arbitral awards has gained increasing significance. The objective of this paper is to trace the development of this institute, both from a historical and substantive perspective. The paper examines the evolution of the institute within international commercial arbitration, as well as within the legal framework of the Republic of Serbia, with reference to current legal solutions and the development of prior legal instruments.

The first part of the paper addresses the arbitral award itself, as it is the legal act intended to produce effects in a foreign jurisdiction. The paper is structured into three main sections. The central portion focuses on the development of the institute of recognition and enforcement of foreign arbitral awards, through an analysis of various conventions that have shaped this institute. A brief section compares legal solutions from different jurisdictions, which is crucial for understanding the global nature of the institute. The final section is dedicated to the institute's regulation within the positive law of the Republic of Serbia.

Although this institute is not flawless and requires further refinement, it undoubtedly represents one of the most essential elements for the development of international arbitration law. The paper utilizes several methods, including the normative method, comparative method, linguistic method, and systemic method to analyze the relationship between international and domestic legal sources. Additionally, the dogmatic method was employed by examining the views of scholars and legal theory.

Key words: Arbitral Award; Development of the Institute of Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards; New York Convention; UNCITRAL Model Law; Arbitration Law; Recognition and Enforcement Procedure in the Republic of Serbia.

БИОГРАФИЈА

Ауторка рада Ана Костић рођена је 21.11.2000 године у Нишу.

Основну школу „Доситеј Обрадовић“ завршила је као добитник Вукове дипломе, након бројних такмичења из физике, хемије, историје као и такмичењу оркестара основних школа града Ниша. Упоредо са завршеном основном школом завршила је и нижу Музичку школу у Нишу, на одсеку клавир. Поред бављења музиком годинама се бавила и глумом и реториком.

Прву нишку гимназију „Стеван Сремац“ уписала је 2015. године и завршила је са одличним успехом. Током похађања гимназије ишла је на разна такмичења из српског језика, ликовне културе, историје, од којих је свакако најважније четврто место на републичком такмичењу „Књижевна олимпијада“. Још као средњошколац почела је да ради на студентским пословима.

Правни факултет Универзитета у Нишу уписала је на буџету 2019, а дипломирала је за мање од четири пуне године, 29.09.2023. године са просечном оценом 8,67. Све четири године примала је студентски кредит који финансира Министарство Просвете, на крају студирања стекла је услов за ослобађање обавезе враћања кредита. За време студирања радила је на различитим пословима.

Мастер академске студије на Правном факултету Универзитета у Нишу уписала је у школској 2023/2024 години, и то као студент општег смера, уже грађанскоправне научне области.

Од 05. априла 2024. године члан је Адвокатске коморе у Нишу као адвокатски приправник- волонтер.

Говори енглески, италијански и руски језик, док тренутно учи француски и турски језик.

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА**

Име и презиме аутора мастер рада: Ана Костић

Наслов мастер рада: „**Развој института признања и извршења стране арбитражне одлуке у међународном арбитражном праву**“

Ментор: Проф. др Дејан Јанићијевић

Изјављујем даје електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____

Потпис аутора .

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да мастер рад, под насловом

„ Развој института признања и извршења стране арбитражне одлуке у међународном арбитражном праву“

пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- представља резултат сопственог истраживачког рада;
- није у целини, нити у деловима с моје стране пријављиван за одбрану на другим факултетима или универзитетима;
- не крши ауторска права или интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу.

Аутор мастер рада: Ана Костић

У Нишу, дана _____

Потпис аутора
